

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

«Допустити до захисту»

зав. кафедри

д.е.н., професор Єфімова Г.В.

(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти **магістр**

на тему: **Світовий досвід використання МФО для зростання національної економіки**

Виконав: студент VI курсу, групи 6451м

Спеціальності 051 Економіка

ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

Костенко Д.О.

(прізвище та ініціали)

Миколаїв – 2023р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Навчально науковий інститут (факультет) Факультет економіки моря
Кафедра економічної політики та безпеки
Спеціальність 051 Економіка
Освітня програма Міжнародна економіка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

_____ С.М. Марущак
« ____ » _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту _____ **Костенко Денису Олександровичу**
(Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: **Світовий досвід використання МФО для зростання національної економіки**

Керівник роботи к.е.н., доцент Майстренко О.М.

Затверджені наказом ректора № 1249-уч від «24» жовтня 2023 року

2. Термін подання роботи: 14 грудня 2023 р.

3. Вихідні дані по роботі: навчальні та методичні матеріали, наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, інформаційні матеріали, Державної служби статистики України, матеріали та аналітичні звіти фінансових організацій, дані Національного банку України, періодичні публікації.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів): Теоретичні аспекти діяльності мікрофінансових організацій, аналіз діяльності МФО в Україні та світі на сучасному етапі розвитку, основні вектори підвищення ролі МФО в розвитку національної економіки

5. Перелік презентаційних матеріалів: Структура кредитної системи, Основні функції мікрофінансових організацій, Основні моделі діяльності мікрофінансових організацій, Динаміка кількісних показників діяльності банківської системи України, Динаміка обсягів виданих мікрокредитів МФО України, Доход вітчизняних МФО у 2018-2022 рр., Динаміка кількості боргів в Україні 2020-2023 рр., Динаміка заборгованості за мікрокредитами в Україні 2021-2023 рр., Розподіл загальної кількості боржників у 2023 р. за видами стягнень, Основні проблеми мікрофінансового сектору України.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення наукового керівника роботи	01.09.2023р.- 15.09.2023р.	
2.	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	15.09.2023р.- 30.09.2023р.	
3.	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2023р.- 31.10.2023р.	
4.	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.10.2023р.- 15.10.2023р.	
5.	Збір статистичної інформації на базовому підприємстві (установі, організації)	В термін практики	
6.	Розробка теоретичного розділу	16.10.2023р.	
7.	Розробка аналітичного розділу	31.10.2023р.	
8.	Розробка проектного розділу	15.11.2023р.	
9.	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	24.11.2023р.	
10.	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	01.12.2023р.	
11.	Підготовка файлу опису	05.12.2023р.	
12.	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	06.12.2023р.	
13.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	07.12.2023р.	
14.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи на попередній захист	14.12.2023р.	
15.	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи	15.12.2023р.- 20.12.2023р.	
16.	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	16.12.2023р.- 18.12.2023р.	
17.	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	18.12.2023р.	
18.	Захист роботи перед АК	21.12.2023р.	

Студент

Денис КОСТЕНКО

ім'я та прізвище

підпис

Науковий керівник

Ольга МАЙСТРЕНКО

ім'я та прізвище

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МІКРОФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	6
1.1. Дефініції МФО та їх роль у розвитку національної економіки.....	6
1.2. Історичний огляд розвитку МФО у світі та в Україні.....	12
1.3. Концепції та теоретичні моделі використання МФО для підтримки малого бізнесу.....	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ МФО В УКРАЇНІ ТА СВІТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ	24
2.1. Дослідження діяльності МФО у світі та їх впливу на рівень розвитку національних економік.....	24
2.2. Аналіз досвіду інших країн у використанні МФО для підтримки малого бізнесу і розвитку соціальної сфери.....	32
2.3. Оцінка діяльності МФО в Україні та їх внеску у розвиток національної економіки.....	36
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ МФО В РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ... ..	56
3.1. Аналіз потенційних перешкод та вирішення проблем розвитку мікрофінансового сектору України.....	56
3.2. Основні пропозиції щодо підвищення ролі МФО в Україні для підтримки малого бізнесу.....	62
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	70

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Аналізу стану і підвищенню ефективності діяльності кредитної системи у розвинених країнах приділяється значна увага у зв'язку з її безпосереднім впливом на економічне зростання та забезпечення фінансової та соціальної стабільності. Це, у свою чергу, обумовлює важливість функціонування усіх складових кредитної системи, зокрема і сектору надання мікрофінансових послуг, який у цілому ряді країн довів свою важливість у забезпеченні соціально-економічного розвитку шляхом, у першу чергу, підтримки малого і середнього бізнесу та боротьби із бідністю.

Багаторічні системні проблеми та кризові явища, а також негативний вплив військових дій та їхньої активізації внаслідок російської воєнної агресії мають суттєвий негативний вплив на стан та перспективи розвитку усієї країни та вітчизняної економіки. При цьому зростає важливість усіх можливих способів підтримки та забезпечення економічного розвитку з метою забезпечення економічної бази спротиву агресії та подальшого відновлення економіки України. Позитивний світовий досвід застосування підходів мікrokредитування з метою підтримки малого і середнього бізнесу, підвищення рівня життя малозабезпечених верств населення та загального соціально-економічного розвитку на місцевому та національному рівні, а також широке розповсюдження діяльності мікрофінансових організацій в Україні обумовлює важливість зазначеного питання й актуальність дипломної роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення процесу мікrokредитування і його ролі в розвитку бізнесу та національної економіки.

Для досягнення поставленої мети в дипломній роботі вирішуються такі завдання:

- дати визначення МФО та пояснити їх роль у розвитку національної економіки;
- оглянути розвиток МФО у світі та в Україні;

- систематизувати концепції та теоретичні моделі використання МФО для підтримки малого бізнесу;
- дослідити діяльність МФО у світі та їх вплив на рівень розвитку національних економік;
- проаналізувати досвід інших країн у використанні МФО для підтримки малого бізнесу і розвитку соціальної сфери;
- дати оцінку діяльності МФО в Україні та їх внеску у розвиток національної економіки;
- проаналізувати потенційні перешкоди та можливості вирішення проблем розвитку мікрофінансового сектору України;
- розробити пропозиції щодо підвищення ролі МФО в Україні для підтримки малого бізнесу.

Об'єктом дослідження роботи є процес надання мікrokредитних послуг.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних і практичних методів процесу мікrokредитування у різних країнах та досвід діяльності МФО в Україні в сучасних умовах.

У роботі використовувалась сукупність методів, таких як: теоретичного узагальнення, метод наукових абстракцій, індукції та дедукції, аналізу та синтезу – для уточнення економічних категорій; статистичні та графічні методи – для аналізу економічної діяльності; логічного узагальнення – при формулюванні висновків.

Інформаційною базою для написання роботи послужили нормативно-правові акти, монографічна література, періодичні видання. Обробка та оформлення результатів дослідження здійснювалась за допомогою сучасних інформаційних технологій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МІКРОФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1.1. Дефініції МФО та їх роль у розвитку національної економіки

У сучасному світі гроші, кредит, банківські та фінансові установи є невід'ємною частиною економічної системи та ключовими елементами цивілізованого суспільства. Індивіди та організації регулярно звертаються до банківських послуг. Функція банків та інших фінансових посередників полягає у зборі (акумуляції) тимчасово невикористаних грошових коштів та їх перерозподілі між різними економічними суб'єктами, секторами і регіонами, що сприяє забезпеченню економіки додатковими фінансовими ресурсами та стимулює зростання загального добробуту.

Гроші та кредит представляють собою складні економічні феномени, які формують різноманітні економічні зв'язки та взаємодії. Ці інструменти можуть сприяти легкості обміну товарами та послугами, але в певних умовах також можуть становити перепону у розвитку та розповсюдженні продукції. Від їхньої ефективності безпосередньо залежить успіх суспільного виробництва та його відтворення. Їх роль та вплив на економічні процеси, забезпечення безперервного ланцюга виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг є незамінною. Важко уявити будь-яку економічну діяльність без їх участі. Ці елементи не лише відображають фундаментальні закони та виклики, які характерні для розвитку суспільства, але є критично важливими для розуміння та управління економічними циклами та трендами, й повинні аналізуватися з урахуванням загального стану економіки.

Загалом кредит представляє собою суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності. Сторони, які беруть участь у кредитних відносинах вважаються

суб'єктами кредитування (кредиторами і позичальниками), а грошові чи матеріальні цінності або виконані роботи та надані послуги, щодо яких укладається кредитний договір, є об'єктом кредиту. Кредитори – це учасники кредитних відносин, які мають у своїй власності вільні кошти і передають їх у тимчасове користування іншим суб'єктам. Кредиторами можуть бути фізичні особи, юридичні особи (підприємства, організації, установи), держава, банки. Позичальники – це учасники кредитних відносин, які мають потребу у додаткових коштах і одержують їх у позику від кредиторів. Позичальниками можуть бути ті ж особи, що можуть бути кредиторами [1-2].

Роль кредиту у ринковій економіці є суттєвою і багатогранною, дослідниками виділяються такі основні функції кредиту [1-3]:

- перерозподільча – яка полягає у тому, що тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб за допомогою кредиту передаються у тимчасове користування підприємств, господарських товариств і населення для задоволення їх виробничих або особистих потреб;

- емісійна функція – яка полягає у використанні кредиту для регулювання кількості грошей в обігу;

- контрольна функція – яка полягає у тому, що в процесі кредитного перерозподілу коштів забезпечується банківський контроль за діяльністю позичальника.

У своїй перерозподільчій функції кредит, який характеризується високою мобільністю, активно впливає на всі процеси суспільного відтворення, значною мірою регулюючи його [4]. Важливу роль відіграє переміщенні капіталу між галузями економіки, регіонами країни та у масштабах світового господарства. Кредит відіграє значну роль в організації грошових розрахунків – готівкових і безготівкових. Кредит сприяє розширенню виробництва. Він також допомагає суб'єктам господарювання забезпечувати безперервність кругообігу основного й оборотного капіталу. Особливо значною є роль кредиту в забезпеченні тимчасової потреби в коштах, обумовленої сезонністю виробництва та реалізації продукції [4]. Тому важливу роль кредит відіграє у розвитку передусім

сільського господарства. В умовах економічної кризи кредит відіграє значну роль у відновленні діяльності підприємств, які тривалий час простоювали, допомагає їм змінити асортимент продукції, що випускається, або поліпшити її якість, зробити цю продукцію конкурентоспроможною на внутрішньому і світовому ринках. Важливу роль кредит відіграє й у раціональному використанні робочих площ на підприємствах, які зменшили обсяги випуску раніше освоєної продукції, даючи можливість організувати на них виробництво нової продукції, що користується попитом серед споживачів [4]. Емісійна функція кредиту проявляється не лише у його використанні як складової грошово-кредитного мультиплікатора, а й у рамках згладжування економічного циклу.

Кредитна система в кожній державі має свої особливості, що відбивають специфіку організації суспільного виробництва в його конкретних історичних умовах. Однак у цілому кредитні системи країн з високорозвиненою ринковою економікою мають багато спільного. Як правило, до своєї структури вони включають банківську систему і систему небанківських кредитних установ [1, 6-7]. При цьому банківську систему визначають як законодавчо визначену, чітко структуровану та субординовану сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру [1-2]. Серед небанківських фінансових посередників виділяється сектор договірно-фінансових кредитних установ (пенсійні фонди, страхові компанії, лізингові компанії, ломбарди) та інвестиційних фінансово-кредитних установ (інвестиційні фонди, кредитні товариства, факторингові компанії, та ін.) [1, с.189; 3, с.128].

Кредитні відносини виникають з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів підприємств, організацій, держави і населення та використання цих коштів на умовах повернення і платності для задоволення економічних і соціальних проблем населення [3, с.227]. Структура кредитної системи, що представляє собою сукупність кредитних відносин та інститутів, які реалізують ці відносини наведена на рис. 1.1.

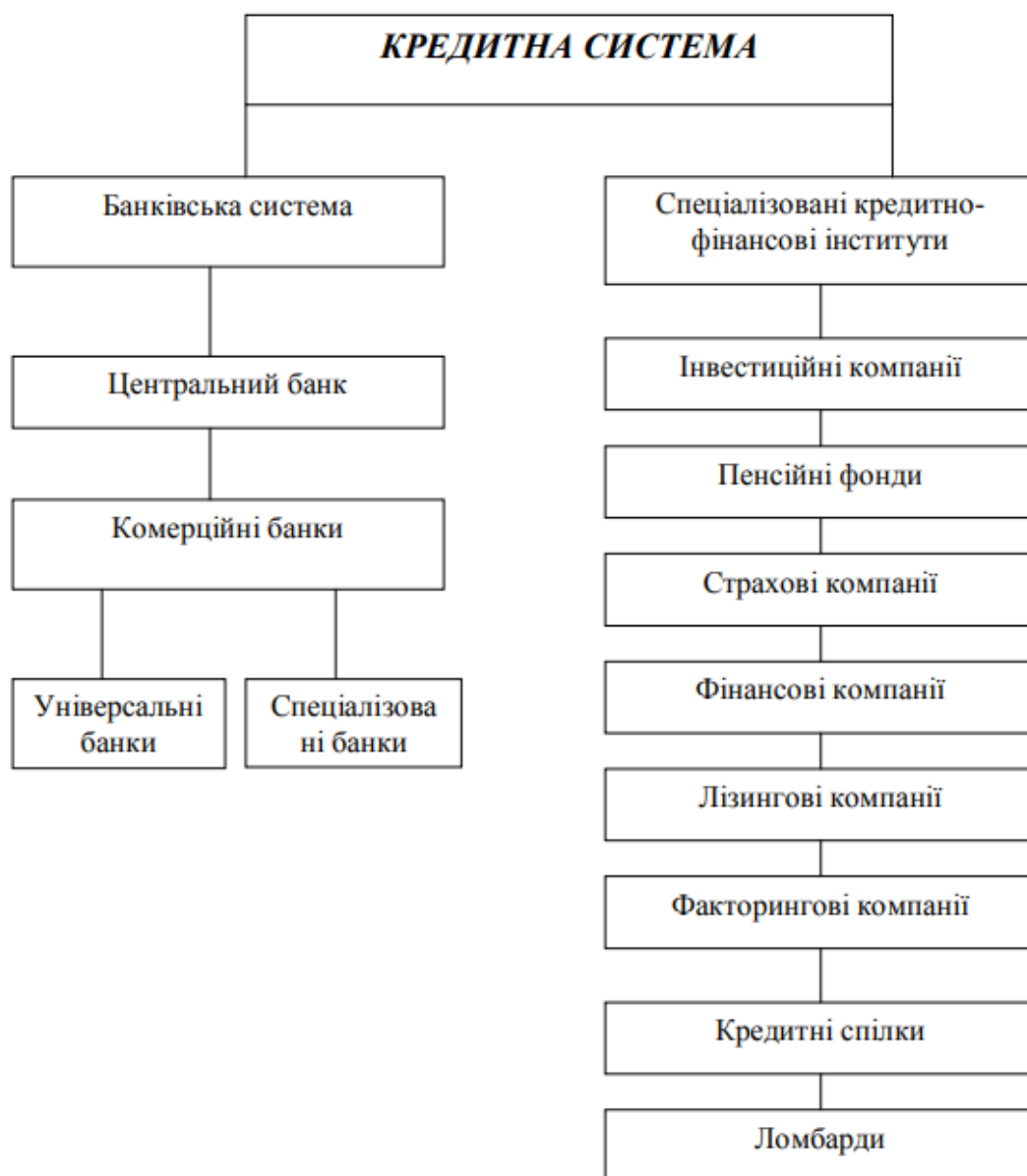

Рис. 1.1. Структура кредитної системи [5]

Центральні банки, такі як Федеральна резервна система США, Європейський центральний банк або Банк Англії, відіграють вирішальну роль у нагляді за грошово-кредитною політикою, встановленні процентних ставок і наданні ліквідності фінансовим установам для підтримання стабільності на кредитному ринку.

Комерційні банки, які є основними постачальниками кредитів у розвинених країнах, приймають депозити та надають кредити приватним особам,

підприємствам та урядам, сприяючи таким чином руху кредитних коштів в економіці.

Небанківські фінансові установи, включаючи страхові компанії, пенсійні фонди, компанії з управління активами та небанківські кредитори, які сприяють динаміці кредитного ринку, надаючи альтернативні джерела фінансування та диверсифікуючи кредитний ландшафт.

Життєво важливими учасниками екосистеми кредитного ринку наряду із ключовими установами виступають зацікавлені сторони. Вирішальне значення для загального здоров'я та інклюзивності кредитних ринків мають позичальники та споживачі, їхній доступ до кредитів, фінансова грамотність та захист від хижацької практики кредитування.

Регуляторні органи, такі як Комісія з цінних паперів і бірж (SEC) у США або Управління з фінансового нагляду (FCA) у Великій Британії, що здійснюють нагляд за дотриманням нормативно-правової бази та контролюють поведінку фінансових установ на кредитному ринку.

У розвинених країнах активно використовується система мікrokредитування, заснована на наданні невеликих короткострокових кредитів з альтернативними формами забезпечення. Сучасний мікрофінансовий ринок включає широкий спектр учасників, від комерційних банків до кредитних спілок, кооперативів й інших небанківських організацій, які надають комплексні мікрофінансові послуги. Мікrokредитування здійснюється як через неурядові та приватні, так і через спеціалізовані урядові установи, які надають додаткові послуги, такі як консалтинг, інформаційна підтримка та навчальні програми.

При цьому рядом дослідників мікрофінансові інституції, що ототожнюються із «кредитними компаніями», визначаються як небанківські фінансові установи, які забезпечують населенню й суб'єктам малого та середнього бізнесу мікrokредити. Дослідники, такі як Д. Калнауз та Є. Снідко, вказують на те, що ці організації надають короткострокові кредити, зазвичай визначені як "мікротайми" або "швидкі позики". Ринок мікрофінансування розвивається зі збільшенням кількості нових компаній, що вступають у

комерційний сектор і прагнуть трансформуватися у регульовані депозитні мікрокредитні організації, відповідаючи зростаючому попиту на широкий спектр фінансових послуг.

Мікрофінансові організації (МФО) – це небанківські спеціалізовані фінансові установи, посередники, які надають невеликі фінансові послуги, включаючи позики, ощадні рахунки, страхування та інші базові фінансові продукти особам і громадам з низьким рівнем доходу. Основною метою діяльності цих установ, окрім отримання прибутку, є сприяння фінансовій інклюзії, розширення прав і можливостей бідних верств населення та надання їм можливості займатися діяльністю, що приносить дохід.

Розглядаючи функції (рис. 1.2), значення та вплив цих установ на економічне зростання, подолання бідності й забезпечення відповідальної практики кредитування, маємо зазначити, що МФО відіграють ключову роль у подоланні фінансового розриву для осіб, які не мають доступу до традиційних банківських систем. Пропонуючи мікропозики та інші фінансові послуги, пристосовані до потреб бідних, вони дають можливість позичальникам інвестувати в підприємницькі проекти, купувати виробничі активи та покращувати свої засоби до існування. Розширення доступу до фінансів сприяє зменшенню бідності, розширенню економічних можливостей та соціальному розвитку.

Рис. 1.2. Основні функції мікрофінансових організацій

Одним із важливих аспектів діяльності МФО є їхня здатність обслуговувати вразливі групи населення, включаючи сільське та маргіналізовані

громади. Надаючи фінансові послуги цим групам населення, МФО сприяють гендерній рівності, розвитку сільських територій та соціальній інтеграції.

Окрім надання фінансових послуг, МФО часто надають перевагу програмам підвищення фінансової грамотності та розбудови потенціалу. Поширюючи знання про заощадження, бюджетування, підприємництво й відповідальне запозичення, ці установи допомагають людям приймати обґрунтовані фінансові рішення та ставати фінансово стійкими.

МФО та колекторські компанії (КК) відіграють важливу роль у фінансовій екосистемі, забезпечуючи доступ до фінансових послуг для малозабезпечених верств населення, сприяють процесам повернення кредитів. Активна економічна діяльність МФО значно сприяє розвитку малого та середнього бізнесу. Це допомагає у вирішенні багатьох завдань, включаючи розвиток підприємницьких навичок, створення нових робочих місць і підвищення продуктивності праці.

1.2. Історичний огляд розвитку МФО у світі та в Україні

Концепції «грошей», «кредиту» та «банківської системи» не є винаходом сучасності, але народженням тривалого розвитку людської цивілізації. Фінансові поняття, що є предметом дослідження, еволюціонували протягом історії, були й залишаються предметом різних суспільних інтерпретацій і теоретичних дискусій на кожному етапі історичного розвитку. Вони відображають динамічність і постійну зміну, розглядаючись у контексті їх історичної еволюції та ролі у процесі суспільного відтворення. Ціннісні категорії грошей та кредиту виступають як ключові елементи економічних відносин, проходячи через різноманітні форми та значення у різні історичні періоди.

Практика видачі кредитів за умов сплати відсотків («врост») – лихварство (ростовщицтво), має давні корені, знайдені у різних культурах світу. Розглянемо міжнародний досвід становлення МФО, зосередившись на деяких конкретних історичних прикладах і порівняльному аналізі.

При цьому маємо зазначити, що історія розвитку лихварства, кредитування як окремого виду економічної діяльності у провідних європейських країнах, безпосередньо пов'язані із розповсюдженням і розвитком християнської релігії. З перших сторічч християнства церква ретельно слідкувала, аби дух наживи не руйнував християнську мораль. Вважалося великим гріхом брати відсотки за позичені гроші. Лихварство каралось смертю. У Середньовіччя християнська церква заборонила зовсім позичку грошей під проценти. Мусульманська релігія також карала за такі фінансові операції. Цей принцип, що стосувався спочатку тільки осіб духовного звання, поширився в XII-XIII ст. і на світських людей.

При цьому зазначені обмеження не розповсюджувалися на іудеїв, які не належали ані до християнської, ані до мусульманської релігій, і, відповідно, мали певною мірою монопольну можливість займатися лихварсько-кредитною діяльністю. У свою чергу, це ставало однією з причин періодичних обмежень зазначеної діяльності й релігійних обмежень у цілому ряді країн, у т.ч. і на території сучасної України, зокрема одні з перших згадок про лихварство пов'язані із заборонаю цієї діяльності князем Володимиром Мономахом та постановою Видубицького з'їзду князів.

Варто зазначити, що перший монетний двір був відкритий у Римі при храмі Юнони-Монети в III ст. до н.е., і саме звідси походить назва «монета». Згодом, держави почали виготовляти зливки металу за уніфікованою формою, вагу та чистоту яких гарантували за допомогою офіційного штампеля. Ці зливки отримали назву монет, які стали основою для більшості валютних систем, що розвивалися по всьому світу. Впровадження монет сприяло стандартизації та полегшенню торгівлі, зробивши грошовий обіг більш прозорим та зрозумілим. У той же час карбування монет різними країнами із дорогоцінних металів різної ваги обумовило формування окремої категорії ділків – «мінял», які спеціалізувалися саме на обміні монет різних країн, діяльність яких стала праобразом сучасної валютної біржі, які також часто надавали фінансові ресурси

у борг за умов сплати відсотків, що також стало одним з елементів формування сучасної банківсько-кредитної системи.

У подальшому необхідність розвитку торгівлі й фінансування витрат феодалів та монархів призвели до пом'якшення відношення до даного виду економічної діяльності й заборону процентів поступово було скасовано. Зокрема, загальновідомими є факти того, що ключову роль у фінансовій сфері середньовічної Європі відігравали тамплієри з їх системою надання кредитів для паломників і торговців, що фактично вважається однією з перших банківських мереж.

Також відома своєю фінансовою діяльністю династія Медічі, представники якої були правителями Флоренції впродовж майже чотирьох століть. Вони вдосконалили методи бухгалтерського обліку та кредитування, що сприяло як розвитку торгівлі й економіки в цілому, так і науки й мистецтва. Вплив Медічі на банківську справу був величезним, вони стали одними з перших, хто використовував облікові книги та розробляв фінансові інструменти.

При цьому в народі тамплієрів, Медічі та інших представників зазначеної діяльності називали лихварями, й загальне ставлення до них впродовж сторіч продовжувало залишатися переважно негативним, не зважаючи на позитивний економічний ефект. Що, зокрема, пояснювалося тим, що лихварство, сприяючи розвитку економіки з одного боку, з іншого також породжувало соціальні проблеми: збільшення боргового рабства та експлуатації населення через високі відсотки. Ці практики стали об'єктом критики й реформ у багатьох епохах і ведуть до постійного обговорення з погляду етики та соціальної справедливості.

З метою вирішення зазначених проблем цілим рядом країн було впроваджено фінансові реформи для контролю за лихварством і зменшення експлуатації через високі відсотки. Зокрема, в Англії у XIII-XIV століттях було введено ряд законів, якими обмежувався рівень процентних ставок, надавали захист від недобросовісних практик кредиторів та регулювали умови кредитування. Відповідні спроби реформ у фінансовій сфері були запроваджені у Франції під час правління короля Філіпа IV (1285-1314 рр.),

коли були ухвалені закони щодо регулювання лихварства й фінансових операцій. Це сприяло зменшенню соціальної напруги та захисту населення від боргового рабства, й, у свою чергу, стало основою певної «легалізації» лихварської діяльності і формування сучасної фінансово-кредитної системи.

Історія МФО у світі є яскравим прикладом того, як інноваційні фінансові інструменти можуть вплинути на економічний розвиток та боротьбу з бідністю. Розвиток МФО на світовій арені можна розглядати через кілька ключових етапів.

Сучасна концепція мікрофінансування виникла в 1970-х роках, її основоположником вважається Мухаммед Юнус, який заснував у 1976 році Grameen Bank у Бангладеші, що надавав кредити переважно жінкам. Досвід його діяльності виявив, що невеликі кредити можуть мати значний вплив на життя бідних людей, надаючи їм можливість започаткувати власний бізнес, а також на місцеві громади, дозволяючи тисячам сімей вийти з бідності.

Початки мікрофінансування 1900-1970 рр. Хоча сучасна концепція МФО зародилася в 1970-х, її корені сягають ще глибше. Таким чином маємо визнати, що хоч активізація цього різновиду фінансово-економічної діяльності припадає на другу половину ХХ ст., різні прояви та ідеї мікрофінансування в різних культурах існували протягом століть. При цьому підходи щодо надавання малих кредитів малозабезпеченим групам населення у різних епохах ґрунтувалися як на особистому чи корпоративно-груповому збагаченні суб'єктів, які займалися лихварницько-кредитною діяльністю, так і в деяких випадках мали за мету соціально-економічний розвиток представників малозабезпечених груп населення, прикладом чого можуть слугувати, наприклад, традиційні форми спільних заощаджень і кредитування в Японії та Бангладеші, а також форми діяльності кооперативно-кредитних установ у першій половині ХХ ст., які можна розглядати як ранні форми МФО.

Революція Мухаммеда Юнуса 1970-х рр. Після успішної реалізації ініціативи Юнуса у Бангладеші, яка показала, що мікrokредити можуть бути ефективним інструментом у боротьбі з бідністю, ідеї мікрофінансування було реалізовано у ряді інших країн, зокрема у Латинській Америці цей підхід було

інтегровано в основну банківську систему BancoSol у Болівії, який починав як неурядова організація з надання мікрокредитів МСБ і успішно трансформувався у комерційний банк, а також Compartamos Banco у Мексиці, що сприяло розвитку малого бізнесу та стало підтвердженням того, що мікрокредитування не лише забезпечує МСБ позиковим капіталом, а й сприяє накопиченню банківських ресурсів.

У 1997 році Grameen Bank було засновано фонд «Grameen», діяльність якого базується на концепції мікрокредитування й передбачає, що отримані в кредит кошти будуть використані для створення та продажу товарів, а частина доходу з продажів піде на погашення кредиту. Ця організація, що має глобальну мережу та співпрацює з 52 партнерами у 22 країнах, На сьогодні, «Grameen Bank» обслуговує понад 6,1 млн позичальників, надав понад 4 млн кредитів на загальну суму близько \$5 млрд, з розміром кредитів від 100 до 10 тисяч доларів США та рівнем повернення коштів 97%.

Глобалізація мікрофінансів 1980-1990 рр. Після успіху Grameen Bank, ідея мікрофінансування почала швидко поширюватися по всьому світу. Міжнародні організації, такі як Світовий банк і Міжнародний валютний фонд, почали підтримувати мікрофінансові проекти в різних країнах. Організації, такі як Accion і BRAC, почали адаптувати модель мікрофінансування в різних країнах. Важливою подією цього періоду було створення Центру Мікрофінансування в Університеті Колорадо в Боулдері у 1983 році, який став головним місцем для обміну знаннями і досвідом у цій сфері. МФО з'явилися в країнах Південної Америки та Африці. У Перу було започатковано програму «Рекуперо», яка надавала мікрокредити жінкам, які працювали вдома, щоб вони могли започаткувати власний бізнес. Ця програма дозволила жінкам отримувати стабільний дохід і покращувати своє становище в суспільстві. В Африці були започатковані програми, які надавали мікрокредити для сільського господарства. У Кенії, наприклад, програма «Кенійський кредит» дозволяла фермерам отримувати мікрокредити на придбання насіння та інших матеріалів для

розвитку свого бізнесу. Це сприяло зростанню виробництва та покращенню життєвих умов для багатьох місцевих жителів.

Комерціалізація мікрофінансів 2000-х рр. У 2000-ті роки мікрофінансування почало перетворюватися на більш комерційно орієнтований сектор. Цей період характеризується появою мікрофінансових інституцій, які працюють на комерційних засадах, а також зростанням інвестицій у цей сектор з боку приватних інвесторів. Поява мікрофінансових банків, таких як Banco Compartamos у Мексиці, і SKS Microfinance в Індії, свідчить про цей тренд. Це також підвищило питання про баланс між соціальною відповідальністю бізнесу та фінансовою прибутковістю.

Зростання і виклики 2000-2010 рр. Цей період характеризується значним зростанням мікрофінансового сектора. Однак, разом зі зростанням, з'явилися виклики, такі як надмірна заборгованість клієнтів, питання прозорості та етики надавачів кредитів. Наприклад, криза мікрофінансування в Індії 2010 року викликала серйозні побоювання щодо практик деяких МФО.

Сучасні тенденції 2020-х рр. У сучасному світі мікрофінансування стикається з новими викликами та можливостями, які надає цифровізація. Використання мобільних технологій та цифрових платформ змінює спосіб, яким люди отримують доступ до фінансових послуг. Такі інновації сприяють більшій доступності мікрофінансових послуг, особливо в віддалених чи недостатньо обслуговуваних районах.

Історія еволюції МФО свідчить про значний вплив, який вони можуть мати на економічний розвиток та боротьбу з бідністю. Від ранніх експериментів до сучасних глобальних мереж, МФО продемонстрували свою спроможність адаптуватися та відповідати на змінювані потреби суспільства, завдяки чому у 2006 році Мухаммед Юнус та Grameen Bank отримали Нобелівську премію за їх зусилля створити економічний та соціальний розвиток знизу.

Ефективне мікрофінансування і мікrokредитування МСБ залежать від сприятливого макроекономічного середовища, розвинутої системи державного регулювання та стимулювання розвитку фінансової інфраструктури. Сьогодні

мікрокредитування є невід'ємною частиною успішної національної фінансової системи, хоча банки часто вважають цей напрямок нерентабельним через високі операційні витрати. Тому вивчення міжнародного досвіду у цій сфері, особливо з огляду на позитивні тенденції розвитку, є особливо важливим, зокрема для України, де історія мікрофінансування, з одного боку, розвивається із врахуванням позитивного досвіду зарубіжних, з іншого, все ж також має свої унікальні характеристики.

Ранній етап 1990-ті. Після розпаду Радянського Союзу Україна пережила період економічних та соціальних трансформацій. У цей час з'являються перші мікрофінансові ініціативи, які, як правило, були підтримані міжнародними організаціями та фондами.

Першою МФО в Україні стала ГО «Кредит-Хелп» (Credit-Help), заснована в 1998 році. Цей період став свідком появи МФО як засобу задоволення фінансових потреб малого бізнесу та фізичних осіб, які мали обмежений доступ до традиційних банківських послуг. МФО, такі як Українська кредитна спілка, Кредитпромбанк та Мікроінвест, мали на меті сприяти розвитку підприємництва, подоланню бідності й економічному зростанню. Проте, розвиток мікрокредитування у нашій країні відбувався досить повільно через відсутність державної підтримки та недостатнього фінансування.

Розвиток та регулювання 2000-2010. У цей період МФО в Україні почали активно розвиватися, надаючи послуги МСБ, а також приватним особам. Важливим кроком стало прийняття законодавства, яке регулює діяльність МФО, зокрема у 2011 році, коли було внесено зміни до закону «Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових ринків».

Сучасний стан та виклики 2020-ті. Нині мікрофінансовий сектор в Україні продовжує розвиватися, незважаючи на економічні виклики та політичну нестабільність. МФО стикаються з необхідністю адаптації до змінюваних умов ринку, зокрема, почали активно використовувати цифрові технології, що дозволило зробити їх послуги доступнішими та зручнішими для користувачів.

Історія мікрофінансових організацій у світі та в Україні демонструє, як фінансові інновації можуть впливати на соціально-економічний розвиток. Від ранніх експериментів до сучасних цифрових рішень, мікрофінансування продовжує відігравати ключову роль у наданні фінансових можливостей малозабезпеченим групам населення, сприяючи розвитку підприємництва, економічному зростанню та зменшенню бідності.

1.3. Концепції та теоретичні моделі використання МФО для підтримки малого бізнесу

Теоретичні основи мікрофінансів є доволі широким напрямом досліджень, що охоплює ряд аспектів, починаючи від визначення мікрофінансів, їх історії, моделей та стратегій, специфіки розвитку у різних країнах світу, а також аналізу їх впливу на економіку та боротьбу з бідністю. Загалом МФО базуються на концепції мікрофінансування, що відрізняється від класичного банківського кредитування.

Мікрофінанси визначаються як надання фінансових послуг невеликого обсягу особам з низьким доходом, які традиційно не мають доступу до стандартних банківських послуг. Ці послуги включають кредити (мікрокредити), заощадження, страхування та переказ коштів. Головна мета мікрофінансування полягає в забезпеченні фінансової інклюзії, що допомагає людям виходити з бідності шляхом самодопомоги та підприємництва.

Концепція та теоретичні моделі використання МФО для підтримки МСБ мають значну історію та варіативність у світовій економічній практиці. Вони виходять за рамки традиційних фінансових методів, пропонуючи альтернативні шляхи підтримки підприємництва, особливо в контексті економік, що розвиваються, і сегментів населення, які зазвичай відсікаються від традиційних банківських послуг. Основні принципи МФО включають надання невеликих кредитів, високий рівень доступності для малозабезпечених людей, а також спрощені процедури отримання кредитів. Теоретична модель мікрофінансування

заснована на ідеї, що малі фінансові ресурси можуть бути значною підтримкою для МСБ, особливо в контексті боротьби з бідністю.

Ефективність МФО у підтримці малого бізнесу часто оцінюється через їх здатність стимулювати підприємництво та впливати на економічний розвиток на місцевому рівні. Ці організації забезпечують доступ до фінансів для тих, хто раніше не мав можливості отримати кредити, включаючи жінок, сільське населення й малі підприємці.

Мікрокредитування у країнах з перехідною економікою має відмінності від країн, що розвиваються, орієнтуючись не тільки на боротьбу з бідністю, а й на підтримку підприємницьких ініціатив та формування «середнього класу». Це досягається завдяки різноманітному набору фінансових продуктів, що охоплюють не тільки традиційні мікрокредити, але й інші види фінансування, такі як споживчі, житлові кредити, кредити на медичне обслуговування та освіту тощо.

У той же час, варто підкреслити, що наряду із розвитком фінансових інструментів та практиками кредитування також спостерігаються суттєві проблеми, пов'язані із непоодинокими випадками неповернення кредитів та попадання споживачів у боргову залежність через високі кредитні відсотки. І тому, незважаючи на значний позитивний вплив, МФО також стикаються з критикою. До основних проблем належать високі процентні ставки, що часто накладаються через високі ризики та витрати на обслуговування маленьких позик. Крім того, існує ризик переборгованості клієнтів і недостатнього регулювання у деяких країнах, що обумовлює необхідність системного дослідження й постійного вдосконалення діяльності МФО наряду із іншими суб'єктами сфери фінансів та кредитування.

У сучасних умовах, як вже зазначалося, багато країн світу розвивають свої унікальні моделі та технології мікрофінансування, які адаптовані до місцевих умов і особливостей. Серед відомих моделей, наряду із моделлю Grameen Bank у Бангладеш, виділяються латиноамериканська модель, моделі «Ракіят» та «аграрного банку» у Індонезії й Таїланді, модель «сільського банку» у

Латинській Америці, індійська модель «груп взаємодопомоги», азійська модель «кредитних проєктів», а також індійська апексна або модель «оптового кредитування». Є і загально визнані моделі, що використовуються в різних країнах, як-от індивідуальне мікрокредитування через кредитні спілки, кредитні кооперативи та мережі комерційних банків другого рівня.

Серед найпоширеніших моделей мікрофінансування, кожна з яких має свої особливості, виділяють:

Рис. 1.3. Основні моделі діяльності мікрофінансових організацій

Груповий підхід (наприклад, модель Grameen Bank) передбачає, що кредити надаються групам, а не індивідуально, забезпечуючи взаємну підтримку і гарантії та зменшує ризики для МФО й стимулює відповідальність та підтримку серед членів групи.

Банківська модель використовується традиційними банками для надання мікрокредитів, та передбачає створення спеціалізованих мікрофінансових банків або відділів у традиційних банках, які зосереджуються на мікрокредитуванні та установи можуть використовувати різні фінансові інструменти, включаючи кредити, мікрострахування й інші послуги.

Неформальні моделі включають ротаційні кредитні асоціації, спілки чи інші об'єднання або займодавців-одноосібників, які забезпечують мікрофінансові послуги на основі спільних цінностей та взаємодопомоги.

Мікрофінансові організації використовують також різні стратегії для досягнення своїх цілей, що передбачають:

- розширення доступу до кредитів для незахищених груп населення;

- фінансова освіта для клієнтів, щоб допомогти їм краще управляти своїми фінансами;

- інноваційні фінансові продукти, такі як мікростраховання та мобільні фінансові послуги.

Шляхи інтеграції мікрофінансової та мікrokредитної системи в національну фінансову систему включають збільшення масштабів діяльності мікрофінансових інститутів, використання комерційних джерел фінансування, розширення мікрофінансових операцій комерційними банками, впровадження нових мікrokредитних технологій та інновацій.

Історія діяльності мікрофінансових організацій є свідченням того, як інновації та підприємницький дух можуть стати каталізаторами соціальних та економічних змін. При цьому сфера МФО продовжує еволюціонувати, адаптуючись до нових викликів та можливостей, що надаються сучасним світом.

Варто визнати, що Україна, хоча і прийшла до використання практики мікрофінансування пізніше, ніж багато інших країн, швидко адаптувала зазначений підхід до національних умов. Однак, сектор мікрофінансування в країні все ще потребує подальшого розвитку з урахуванням провідного світового досвіду, інтересів розвитку українського суспільства й національної економіки.

Висновки за розділом 1

Починаючи із 70-х років ХХ ст. як у державах із високорозвиненою економікою, так і в країнах, що розвиваються та мають економіку транзитивного характеру, широкий розвиток отримала система мікrokредитування, заснована на наданні невеликих короткострокових кредитів з альтернативними формами забезпечення.

Шляхом забезпечення доступності до фінансових ресурсів, а також сприяння фінансовій грамотності значною мірою вразливих верств населення мікрофінансові організації своєю діяльністю сприяють зменшенню бідності, розширенню економічних можливостей, соціальному розвитку та соціально-

економічній інтеграції окремих осіб, груп та територій, розвитку підприємницьких навичок, малого та середнього бізнесу, створенню нових робочих місць та підвищення продуктивності праці, забезпечуючи тим самим позитивний внесок на економічний розвиток на місцевому та національному рівні.

З метою сприяння економічному зростанню, подолання бідності й забезпечення відповідальної практики кредитування цілий ряд країн світу розвивають моделі та технології мікрофінансування, які адаптовані до місцевих умов і особливостей. Фінансово-кредитна система України, не зважаючи на те, що прийшла до використання практики мікрофінансування пізніше, ніж багато інших країн, швидко адаптувала зазначений підхід до національних умов.

Наряду із розвитком фінансових інструментів та практиками кредитування також спостерігаються суттєві проблеми, пов'язані із непоодинокими випадками неповернення кредитів та попадання споживачів у боргову залежність через високі кредитні відсотки. І тому, незважаючи на значний позитивний вплив, діяльність МФО не можливо оцінювати цілком однозначно. Серед основних проблем варто визнати високі процентні ставки, що часто накладаються через високі ризики та витрати на обслуговування мікропозик. Крім того, існує ризик переборгованості клієнтів та недостатнього регулювання у деяких країнах, що обумовлює необхідність системного дослідження та постійного вдосконалення діяльності мікрофінансових організацій у світовій практиці наряду із іншими суб'єктами сфери фінансів та кредитування, а також обумовлює потребу подальшого розвитку вітчизняного мікрофінансового сектору з урахуванням провідного міжнародного досвіду й інтересів розвитку українського суспільства та національної економіки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ МФО В УКРАЇНІ ТА СВІТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

2.1. Дослідження діяльності МФО у світі та їх впливу на рівень розвитку національних економік

Неефективне управління державними фінансами, слабе фінансове регулювання та нагляд, а також неправильне управління валютним курсом можуть призвести до високого рівня боргу, бюджетного дефіциту, інфляції, перебоїв у торгівлі, фінансових криз, банкрутства установ кредитно-банківської системи та цілого ряду інших кризових явищ, що можуть мати негативний вплив на економічну безпеку країни.

Досвід країн світу, таких як Греція й Зімбабве, С ША, Аргентина та Китай, ілюструють негативні наслідки неефективної фінансової політики для економічної безпеки. Виходячи з цього вкрай важливим виглядає надання пріоритету виваженій та ефективній фінансовій політиці, яка сприятиме прозорості, ефективності, інклюзивному доступу до фінансових послуг і сталому економічному зростанню.

Стан кредитних ринків у розвинених країнах має безпосередній вплив на економічне зростання й фінансову стабільність. При цьому на розвиток кредитного ринку в розвинених країнах впливають різні фактори. Одним з найважливіших факторів є законодавче та регуляторне середовище. Наявність чітко визначених прав власності, механізмів забезпечення виконання контрактів та надійної правової бази має вирішальне значення для сприяння розвитку кредитного ринку. Наприклад, Ла Порта та ін. (2008) дослідили роль правових систем у підтримці фінансового розвитку і виявили, що країни з сильними правовими системами, як правило, мають більш розвинені кредитні ринки.

Іншим фактором є рівень фінансової інфраструктури та технологічного розвитку. Наявність сучасних платіжних систем, механізмів кредитного

скорингу та цифрових банківських платформ може підвищити ефективність і доступність кредитних ринків. Наприклад, запровадження моделей кредитного скорингу в розвинених країнах, таких як FICO у США, покращило здатність кредиторів оцінювати кредитоспроможність і полегшило прийняття кредитних рішень.

Крім того, макроекономічна стабільність, включаючи низькі темпи інфляції та стабільну фіскальну політику, позитивно впливає на розвиток кредитного ринку. Дослідження Деміргуч-Кунта та Максимовича (2001) показало, що країни з низьким рівнем інфляції та здоровою фіскальною політикою, як правило, мають більш розвинуті кредитні ринки, оскільки вони забезпечують сприятливе середовище для довгострокового кредитування.

У зв'язку із цим зрозумілою є важливість впливу діяльності МФО на розвиток кредитного ринку відповідної країни. У сучасних умовах цілий ряд країн світу розвивають моделі й технології мікрофінансування, адаптовані до місцевих умов та особливостей. Різні моделі фінансування та управління відображають різні підходи до розвитку МФО в різних країнах, наприклад, Grameen Bank у Бангладеш фінансується за рахунок депозитів клієнтів і некомерційних джерел, а управління банком здійснюється спільноту; програма «Рекуперо» у Перу фінансується за рахунок дотацій від держави та благодійних організацій, а управління здійснюється командою професійних менеджерів; «Кенійський кредит» також фінансується за рахунок дотацій та інвестицій, й управління здійснюється командою досвідчених бізнесменів. Зазначені моделі фінансування та управління відображають різні підходи до розвитку МФО, доводять їх різні підходи на національному рівні з метою підвищення ефективності підтримки малого бізнесу й впливу на рівень розвитку національної економіки, а також як інструментів зменшення бідності в країнах, що розвиваються.

Порівняльний аналіз структур кредитних ринків у розвинених країнах показує, що вони різняться за розміром, складністю та структурою. Наприклад, Сполучені Штати Америки мають високорозвинений кредитний ринок, який

характеризується широким спектром фінансових установ, включаючи комерційні банки, кредитні спілки, іпотечні кредитори й небанківські кредитори. Така різноманітність сприяє конкуренції та інноваціям, але водночас створює проблеми, пов'язані з регуляторним наглядом та системними ризиками.

На противагу цьому, такі країни, як Німеччина та Японія, мають сильну присутність традиційних банківських систем. На їхніх кредитних ринках домінують великі універсальні банки, відомі як «ландсбанки» в Німеччині та «мегабанки» в Японії. Хоча ці концентровані банківські системи пропонують стабільність і довгострокові відносини з позичальниками, вони можуть зіткнутися з проблемами в адаптації до швидкого технологічного прогресу та ринкових потрясінь.

Регуляторна база та політика, що регулюють кредитні ринки в розвинених країнах, відіграють вирішальну роль у підтримці фінансової стабільності, захисті прав споживачів й ефективному розподілі кредитів. Прикладами регуляторних рамок, зокрема, виступають:

- Базельська угода – розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду міжнародні банківські правила, що встановлюють стандарти достатності капіталу для банків, щоб забезпечити їхню стійкість до фінансових потрясінь, зокрема, Базель III, запроваджений після фінансової кризи 2008 року, встановлює суворіші вимоги до капіталу, стандарти ліквідності та практики управління ризиками;

- законодавство про захист прав споживачів – різні заходи щодо захисту прав споживачів, що впроваджують країнами з метою захисту права позичальників і забезпечення чесної практики кредитування, наприклад, Бюро фінансового захисту споживачів CFPB у Сполучених Штатах забезпечує дотримання правил, що захищають споживачів від недобросовісних, оманливих або зловживань з боку фінансових установ;

- пруденційні правила – норми, що впроваджуються регуляторними органами задля забезпечення безпеки й надійності фінансових установ, та

включають вимоги до управління ризиками, стрес-тестування й адекватного буферу капіталу для зменшення потенційних системних ризиків.

З огляду на стрімкий розвиток мікрофінансування, законодавці та органи регулювання почали розуміти необхідність інтеграції мікрофінансування в контексті загальної національної фінансової системи. Вони визнали, що потрібно синхронізувати пруденціальне та непруденціальне регулювання та нагляд з подальшим розвитком цього сектора. Позитивні приклади регуляторної бази можна побачити в таких країнах, як Канада та Австралія, де суворі стандарти кредитування та надійне пруденційне регулювання допомогли пом'якшити вплив світової фінансової кризи. Однак існують і негативні випадки, коли регуляторна база була слабкою або неналежним чином застосовувалася, що призвело до фінансових криз і подальшої ринкової нестабільності

Фахівці Базельського комітету з банківського нагляду, звернувши увагу на меморандум «Мікрофінансова діяльність і ключові принципи ефективного банківського нагляду», зробили висновок про необхідність адаптивного регулювання та нагляду за діяльністю небанківських організацій, що залучають депозити від населення, з урахуванням їх специфіки й масштабів операцій. Таке регулювання не тільки захищає кошти вкладників, але й розширює доступ населення до фінансових послуг, підвищуючи довіру до МФО. Це також сприяє підвищенню операційних стандартів МФО та забезпечує рівні умови діяльності для банківських та небанківських інституцій.

Загалом, кожна країна, розробляючи свою національну модель і політику в сфері мікрофінансування, впроваджує «багаторівневий» підхід. Цей підхід полягає в створенні концептуальної основи для систематичного регулювання мікрофінансової діяльності, визначаючи конкретні типи фінансових інституцій і регуляторні «вікна», які відрізняються за дозволеними видами діяльності, правовим статусом, а також підходами до регулювання та нагляду.

Концептуальна основа може включати як єдиний закон, що регулює всі фінансові інституції як у Болівії, так і окремі закони для різних типів інститутів наприклад, закони про банки, кредитні спілки, мікrokредитні організації тощо.

Вона також встановлює загальні критерії ліцензування, структури власності, управління, мінімального розміру капіталу, фінансової звітності, дотримання законодавства, санкцій та відповідних заходів, а також підходів до регулювання та нагляду за кожним типом інституту.

З огляду на вищі вимоги до ліцензування, стандартів регулювання та нагляду для комерційних банків, "багаторівневий" підхід ставить перед органами регулювання завдання встановити чіткі відмінності й визначення різних категорій, уникнути двозначного тлумачення цих категорій, а також визначити чіткі шляхи розвитку інституцій у разі їх бажання трансформуватися або перейти від одного інституційного типу до іншого.

МФО повинні враховувати широкий спектр законодавчих актів, включаючи правила, норми, директиви та постанови при розгляді наслідків отримання ліцензії або трансформації у різні інституціональні форми. З одного боку, МФО підпадають під дію загальних законів, таких як закон про компанії, податкове законодавство, трудове право та цивільні кодекси. Вони мають враховувати ці аспекти, особливо певні юридичні переваги свого статусу (наприклад, податкові пільги або знижені реєстраційні внески) і плани щодо зміни правового статусу або перетворення на ліцензовану фінансову депозитну інституцію.

З іншого боку, МФО стикаються з викликами, пов'язаними з ширшим правовим полем, яке може містити значні бар'єри та складнощі для тих організацій, які мають намір увійти в формальний сектор економіки. Це вимагає від МФО глибокого розуміння юридичного середовища та потенційних правових наслідків своїх дій, щоб успішно навігувати у сфері мікрофінансування.

Болівія, зокрема, прославилася у світі завдяки унікальній «болівійській моделі» мікрофінансування, що характеризується високою концентрацією спеціалізованих банків та інших депозитних організацій у сфері мікрофінансування. На сьогоднішній день, три з тринадцяти банків країни спеціалізуються на мікрофінансуванні, включаючи такі відомі банки, як «Bancosol», «Banco Los Andes Procredit» та «Banco Fie». Ці банки, що

трансформувалися з кредитних МФО, належать до найбільших фінансових інституцій країни, що надають депозитні послуги населенню. Особливість болівійської моделі полягає в відсутності спеціального законодавства, що регулює діяльність МФО, а всі суб'єкти фінансового ринку країни підпорядковуються загальному Закону про банківські та фінансові установи.

Особливості болівійської моделі мікрофінансування включають розвиток приватних фінансових фондів, які забезпечують широкий спектр фінансових послуг і внесли значний внесок у перетворення мікрофінансування на потужний фінансовий сектор країни. Кредитні кооперативи (САС) у Болівії мають широкий спектр «кредитних повноважень» для надання різних видів фінансово-посередницьких послуг, залежно від їх категорії. Кооперативи першої та другої категорії можуть займатися розміщенням депозитів і наданням кредитів, тоді як кооперативи третьої категорії виконують аналогічні операції, але без можливості займатися фінансовим лізингом. Кооперативи четвертої категорії мають право надавати фінансові послуги у місцевій та іноземній валюті, крім обігу дорожніх чеків і кредитних карток, а також здійснювати форвардні і ф'ючерсні угоди з іноземною валютою та надання кредитів під заставу майна.

Для отримання права надавати ці послуги, кредитні кооперативи мають пройти перевірку на професійну придатність та добросовісність акціонерів. Пруденційні норми для САС включають вимоги щодо достатності капіталу, створення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та обмеження по кредитуванню різних категорій позичальників.

Важливо відзначити, що в Болівії через наявність національної системи ідентифікаційних карток, навіть підприємцям з неформального сектору важко уникнути негативного кредитного рейтингу. Використання інформації з кредитних бюро допомагає МФО ефективно управляти ризиками при наданні кредитів.

Шведський мікрофінансовий сектор зазнав значного зростання наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років. Мікрофінансові організації, такі як Hand in

Hand та Swedfund, відіграли вирішальну роль у розширенні доступу до фінансів для малозабезпечених верств населення та підтримці соціального розвитку.

Нідерланди були в авангарді ініціатив з інклюзивного фінансування та мікрофінансування. Створення таких організацій, як Triodos Bank та Oikocredit у 1970-х та 1980-х роках сприяло зростанню мікрофінансового сектору та розвитку моделей сталого фінансування.

Після політичних та економічних змін у 1990-х роках у Чеській Республіці з'явилися МФО, спрямовані на задоволення фінансових потреб малого бізнесу та осіб з низьким рівнем доходу. Такі організації, як Microrate та Ekocentrum, сприяли розвитку ринку мікрофінансування в країні.

Позитивні приклади співпраці зацікавлених сторін можна спостерігати в таких країнах, як Швеція та Нідерланди, де державно-приватне партнерство та скоординовані зусилля між регуляторами, фінансовими установами та споживачами призвели до позитивних результатів на їхніх кредитних ринках.

У Швеції співпраця між урядом, центральним банком (Sveriges Riksbank) та фінансовими регуляторами (Шведський орган фінансового нагляду) допомогла створити стабільний і стійкий кредитний ринок. Проактивний підхід до впровадження пруденційних норм, ефективний нагляд сприяли створенню міцної фінансової системи Швеції, яка відносно добре витримала світову фінансову кризу. Тісна співпраця між зацікавленими сторонами сприяла зміцненню довіри на кредитному ринку, що пішло на користь позичальникам, кредиторам та економіці в цілому.

Аналогічно, Нідерланди отримали визнання за свій добре регульований та інклюзивний кредитний ринок. Центральний банк Нідерландів (De Nederlandsche Bank) та Управління фінансових ринків (Autoriteit Financiële Markten) запровадили суворі правила для забезпечення стабільності та цілісності фінансової системи. Співпраця між цими регуляторними органами, а також активне залучення організацій споживачів і галузевих асоціацій призвели до створення прозорого і дружнього до споживачів кредитного ринку. Нідерланди також впроваджують технологічні досягнення у сфері фінансових послуг,

просуваючи інновації та розширюючи доступ до кредитів для МСП за допомогою таких ініціатив, як онлайн-платформи кредитування.

Загалом, позитивний досвід Швеції та Нідерландів демонструє важливість співпраці та взаємодії між учасниками кредитних ринків. Працюючи разом, уряди, регулятори, фінансові установи та організації споживачів можуть створити сприятливе середовище, яке сприятиме фінансовій стабільності, захищатиме права споживачів та стимулюватиме інновації, що в кінцевому підсумку принесе користь економіці в цілому.

У зв'язку із тим, що паралельно зі зростанням фінансових ринків, розвивався й ринок колекторських послуг, який передбачає стягнення простроченої заборгованості, цілком об'єктивним виглядає й прямий зв'язок між його загальним станом у відповідних країнах та розвитком національних МФО. При цьому, у зв'язку із тим, що історичні передумови в різних країнах суттєво відрізняються, це також має безпосередній вплив на специфіку діяльності МФО на національному рівні.

У цьому плані варто зазначити, що США мають добре розвинену індустрію стягнення боргів, а Закон про добросовісну практику стягнення боргів FDCPA був прийнятий у 1977 році для регулювання практики стягнення боргів. З часом галузь стала свідком прогресу в технологіях та аналітиці даних, що вплинуло на спосіб надання колекторських послуг. При цьому Сполучені Штати мають різноманітний мікрофінансовий ландшафт, і такі організації, як Accion, Grameen America та Kiva, працюють по всій країні. Ці організації надають мікропозики, проводять навчання та надають підтримку підприємцям, які не отримують належних послуг, особливо в громадах з низьким рівнем доходу.

Послуги зі стягнення боргів у Великій Британії формувалися під впливом законодавства про захист прав споживачів та керівних принципів, встановлених такими організаціями, як Управління з фінансового регулювання та нагляду FCA. Зростання сектору фінансових послуг і поява компаній, що купують борги, вплинули на ринок колекторських послуг.

Ринки колекторських послуг у Швеції та Нідерландах також зазнали впливу нормативно-правової бази та заходів із захисту прав споживачів. Шведська виконавча служба Kronofogden та Нідерландська асоціація кредитного менеджменту VVCM відіграють значну роль у практиці стягнення боргів у своїх юрисдикціях.

Чехія стала свідком створення мікрофінансових установ у 1990-х роках, після економічних перетворень. Розвиток мікрофінансового сектору та забезпечення доступу до фінансування для малих підприємств та фізичних осіб, які мають труднощі з доступом до традиційних банківських послуг, у Чеській Республіці наряду із Microrate та Ekocentrum, що вже зазначалися, забезпечується, зокрема, такими МФО, як Чесько-Моравський банк гарантій та розвитку (ЧМЗРБ) та Центр мікрофінансування, що відіграють життєво важливу роль у наданні фінансових послуг мікропідприємствам та фізичним особам. Відповідно, паралельно зі зростанням фінансового сектору розвивався і ринок колекторських послуг, у країні працюють такі колекторські компанії, як EOS KSI та Intrum, діяльність яких регулюється національним законодавством та правил, встановленими Чеським національним банком та іншими відповідними органами влади.

Таким чином, все вищезазначене дає уявлення про історичний розвиток МФО у світі, вплив розвитку мікрофінансування на покращення стану кредитного ринку цілого ряду країн та демонструє, як інноваційні фінансові інструменти можуть сприяти соціально-економічному розвитку на місцевому та загальнонаціональному рівні.

2.2. Аналіз досвіду інших країн у використанні МФО для підтримки малого бізнесу і розвитку соціальної сфери

У країнах світу знайшла відображення велика кількість прикладів ефективного застосування підходів мікрокредитування з метою розвитку малого й середнього бізнесу та, відповідно, розвитку соціальної сфери боротьби із

бідністю. Це стає можливим внаслідок вирішенню завдяки активній діяльності МФО та специфіці їхньої діяльності, що орієнтована на підвищення рівня доступності фінансових ресурсів, орієнтації на вразливі верстви населення та сприяння покращенню фінансовій грамотності цілого ряду соціально-економічних завдань, таких як розвиток підприємницьких навичок, підвищення продуктивності праці. створення нових робочих місць та зростання податкових надходжень і соціальних відрахувань тощо.

Окрім надання фінансових послуг, МФО часто надають перевагу програмам підвищення фінансової грамотності та розбудови потенціалу. Поширюючи знання про заощадження, бюджетування, підприємництво та відповідальне запозичення, ці установи допомагають людям приймати обґрунтовані фінансові рішення та забезпечують підвищення рівня фінансової стійкості як окремим особистостям і домогосподарствам, так і цілим групам населення, громадам, сприяючи таким чином загальному економічному розвитку на місцевому, національному та міжнародному рівні.

Відповідно, одним з ключових факторів успіху МФО, які працюють у різних країнах світу, є їхня здатність враховувати особливості місцевого контексту та потреби позичальників, зокрема згадувані вже, Grameen Bank Банк в Бангладеш, працює виключно з жінками, сільськими жительками, тому їхні програми мікрокредитування мають специфічні особливості, які враховують соціальні та культурні норми в цій групі; програма «Рекуперо» у Перу також зосереджувалася на жінках, оскільки вони знаходилися в більш вразливому становищі в суспільстві та мали більшу потребу у фінансовій підтримці; програма «Кенійський кредит» звернула увагу на потреби сільських господарів та ремісників та передбачала не лише надання фінансової підтримки, але й консультації з питань виробництва та розвитку бізнесу, що сприяло зростанню бізнесу позичальників та підвищенню рівня життя.

У США сучасний мікрофінансовий рух набрав обертів наприкінці починаючи з 1970-х років, після утворення таких організацій, як Grameen Bank та Accion, що стали прикладом, започаткували концепцію мікрокредитування та

запровадили інноваційні методики кредитування для підтримки малозабезпечених верств населення та сприяння розвитку підприємництва. Модель мікrokредитування малого та середнього бізнесу США заснована на співпраці між урядовими структурами, такими як Адміністрація Малого Бізнесу (SBA), та посередницькими організаціями. Мікропозики, що мають цільовий характер, надаються через мережу локальних кредиторів-посередників з максимальним терміном погашення до 6 років. Окрім того, SBA надає державні контракти для МСБ, юридичну підтримку та реалізує програми мікrokредитування через мережу кредиторів-посередників і некомерційних організацій.

Велика Британія має довгу історію надання фінансових послуг маргіналізованим громадам. У 1980-х роках у країні почали працювати такі організації, як Opportunity International та Oikocredit, які зосередилися на мікрофінансових ініціативах як на національному, так і на міжнародному рівнях. Ініціативи з мікрофінансування у Великобританії підтримуються такими організаціями, як Асоціація фінансування розвитку громад CDFA та Big Society Capital, які працюють над розширенням фінансової інклюзії, підтримкою розвитку громад та посиленням соціального впливу через мікрофінансування.

У Німеччині мікrokредити, що не перевищують 25 тисяч євро, в основному надаються дрібним підприємцям та малим сімейним компаніям. Процедура отримання таких кредитів, наприклад, у банку «Berlin Investitionsbank», є простішою і вигіднішою, ніж у звичайних комерційних банках. Також у Німеччині діють спеціальні програми підтримки МСБ, що надають пільгові кредити.

Японська модель мікrokредитування МСБ базується на особливостях ринку праці країни і включає різноманітні державні та приватні спеціалізовані установи для фінансування малого бізнесу.

У Швеції важливу роль у наданні мікrokредитів та навчанні підприємству маргіналізованих осіб, особливо жінок, відіграє мікрофінансова

організація «Рука в руці», метою якої є сприяння зменшенню бідності та розширенню економічних можливостей у Швеції та інших країнах.

Піонером у сфері сталого банківського обслуговування та мікрофінансування У Нідерландах виступає Triodos Bank, що активно інвестує в мікрофінансові установи по всьому світу, підтримуючи розвиток інклюзивних фінансових систем та екологічно стійких ініціатив.

В Польщі та Угорщині ефективність моделей мікrokредитування МСБ високо оцінюється завдяки їх спрямованості на комбінацію кредитних, ощадних, освітніх та консультаційних послуг для підтримки мікропідприємств.

У Польщі, поряд з "Фундуш Мікро", існують два фонди, що спеціалізуються на підтримці МСБ у сфері сільського господарства. Фонд розвитку польського сільського господарства (FDPA), заснований у 1998 році за підтримки ОЕСР, є приватною некомерційною організацією, спрямованою на мікrokредитування сільськогосподарських підприємств із ціллю зростання зайнятості в сільських районах. Фонд реалізує цільову мікрофінансову програму для жінок-підприємців і сільських мікропідприємств "Women's Rural Economic Development Program" (WRED) із кредитним портфелем близько \$350 тис. Також діє Сільськогосподарський Фонд (AF), урядова організація, заснована у 1991 році з капіталом \$14 млн, наданим Міністерством сільського господарства і економіки Польщі. Фонд працює з Фондом мікропозик та PAEF, які надають мікrokредити підприємцям-початківцям з обов'язковим проходженням навчальної програми. Фонд розвитку польського сільського господарства (FDPA) та Сільськогосподарський Фонд (AF) спеціалізуються на мікrokредитуванні в сільській місцевості, надаючи фінансову підтримку малим і мікропозичальникам.

В Угорщині функціонує Угорський фонд підтримки підприємництва (HFEP), заснований у 1990 році, який обслуговує МСБ з кредитним портфелем програми мікrokредитування на рівні \$9 млн. Фонд має 20 філій по всій Угорщині, орієнтованих на малі та мікропідприємства з характеристиками: штат

до 10 осіб, на ринку не більше 2 років, загальний обсяг річних продажів не перевищує \$60 тис.

Мікрофінанси, незважаючи на виклики, відіграють важливу роль у сприянні економічному розвитку, боротьбі з бідністю та підтримці сталого розвитку у цілому ряді країн світу. Вони демонструють силу фінансових інструментів у руках малозабезпечених та підкреслюють значення доступу до фінансів як ключового фактора у соціальному та економічному розвитку. Вони дозволяють людям інвестувати у свій бізнес, забезпечуючи зростання та створення робочих місць. Крім того, мікрофінанси підтримують гендерну рівність, надаючи жінкам можливості для економічної самостійності.

При цьому, не зважаючи на національну специфіку, мікрофінансування продовжує розвиватися з урахуванням провідного досвіду діяльності у інших країнах. Майбутнє МФО залежить від їх здатності адаптуватися до змінюваних економічних умов та потреб клієнтів. Це може включати інтеграцію цифрових технологій, розробку більш гнучких фінансових продуктів та підвищення фінансової прозорості.

2.3. Оцінка діяльності МФО в Україні та їх внеску у розвиток національної економіки

Мікрофінансова діяльність в Україні, як складова національної кредитної системи, є безпосередньо пов'язаною із станом вітчизняної банківської системи. Трансформаційні процеси у економічній системі України з початку 1990-х років у зв'язку із переходом від централізованої планової до ринкової моделі економіки після відновлення незалежності обумовили необхідність формування банківської системи країни. У цей період національна банківська система була на ранньому етапі розвитку і зустрічала численні виклики.

Деякі з етапів та реформ, які відбулися у цей період, включають.

У 1991-1992 роках Україна визначила правові основи для розвитку банківської системи. У цей період були створені перші комерційні банки, такі як

ПриватБанк, Укрінбанк, Аваль та супроводжувалася значним збільшенням кількості банківських установ.

Перші реформи. У 1994 році Україна розпочала реформування банківської системи з метою створення стабільної фінансової системи. Одним із ключових кроків було прийняття Закону «Про банки і банківську діяльність», який встановив норми та правила функціонування банків. У цей період відбувалися перші спроби реструктуризації й ліквідації неплатоспроможних банків.

У 1995-2004 роках банківська система України продовжувала зазнавати змін та реформ.

Деякі ключові етапи цього періоду включають.

1. Консолідація та ліквідація. З 1995 року розпочалася консолідація банківської системи, адже було встановлено вимоги щодо мінімального капіталу для банків та посилено нагляд за їхньою діяльністю. Це призвело до ліквідації неплатоспроможних та недієздатних банків, а також до злиття та придбання деяких банків. Наприклад, в 2000 році Український промислово-фінансовий консорціум (УПФК) придбав контрольний пакет акцій Київського банку розвитку.

2. Впровадження банківських реформ. У цей період були прийняті і впроваджені важливі законодавчі акти, спрямовані на розвиток та регулювання банківської системи. Наприклад, у 1999 році було прийнято Закон про Національний банк України, який встановив незалежність та основні функції Національного банку як центрального банку країни. Також у цей період були впроваджені нові регуляторні вимоги щодо ліцензування та діяльності банків, зокрема, щодо капіталовкладень, ліквідності й звітності.

Протягом 2005-2014 років банківська система України продовжувала розвиватися та зазнавати змін.

Деякі ключові етапи цього періоду включають.

Лібералізація банківського сектору. У цей період були проведені реформи з метою лібералізації банківського сектору та підвищення його конкурентоспроможності. Було знято деякі обмеження на діяльність банків,

спрощено процедуру отримання банківських ліцензій та розширено діапазон фінансових послуг, які можуть надавати банки. Наприклад, у 2007 році було прийнято нову редакцію Закону «Про банки і банківську діяльність», який спрощував ліцензування та регулювання банківської діяльності.

Посилення нагляду та регулювання. У цей період було приділено більше уваги контролю та нагляду за банківською системою. Було засновано Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг (ДКРФП), яка отримала повноваження надзору за банками та іншими фінансовими установами. Були встановлені вимоги щодо капіталу, ліквідності та ризикового управління для банків, з метою забезпечення стійкості фінансової системи.

Криза 2008-2009 років. Світова фінансова криза 2008-2009 років також вплинула на банківську систему України. Деякі банки зазнали проблем через зростання неплатоспроможних кредитів та зниження платоспроможності клієнтів. Для підтримки банківської системи були запроваджені заходи ліквідності та рефінансування з боку Національного банку України (НБУ).

Розвиток міжнародного співробітництва. Україна активно співпрацювала з міжнародними фінансовими організаціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Європейський інвестиційний банк (ЄІБ). Україна отримала фінансову підтримку та технічну допомогу з боку цих організацій для зміцнення банківської системи, вдосконалення законодавства та нагляду.

Децентралізація та розвиток регіональних банків. Поступово в Україні почали розвиватися регіональні банки, які спеціалізувалися на обслуговуванні місцевих підприємств та населення. Це сприяло децентралізації фінансових послуг та забезпеченню доступності банківських послуг у регіонах. Наприклад, Правекс-Банк (потім перейменований на ВТБ Банк) став одним з найбільших регіональних банків, надаючи послуги в багатьох містах України.

Криза 2014-2015 років та банківська реформа. Криза, спричинена подіями на Сході України та політично-економічною нестабільністю, суттєво позначилася на банківській системі. Велика кількість банків стали

неплатоспроможними або потребували державної фінансової підтримки. У зв'язку з цим була проведена банківська реформа, спрямована на очищення системи від неплатоспроможних банків, зміцнення нагляду та підвищення довіри до банківської системи.

Консолідація та реструктуризація банків. У результаті банківської реформи було проведено консолідацію та реструктуризацію банків. Багато неплатоспроможних банків було ліквідовано, а деякі банки об'єдналися або були продані іншим банкам. Наприклад, ПриватБанк, найбільший банк України, був умовно націоналізований у 2016 році для підтримки його фінансової стійкості.

Зміцнення нагляду та регулювання. Наглядові органи, зокрема Національний банк України (НБУ) та Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (ДКРФП), активно зміцнювали свою роль у контролі за діяльністю банків та запроваджували нові нормативні вимоги щодо капіталу, ліквідності та ризикового управління. Такі заходи сприяли підвищенню стійкості та надійності банківської системи.

Цифрові інновації та розвиток онлайн-банкінгу. В останні роки було помітне зростання цифрових технологій у банківській сфері. Банки активно впроваджували інноваційні рішення, такі як мобільні додатки та онлайн-платформи, що надають клієнтам зручний доступ до банківських послуг та операцій. Наприклад, ПриватБанк запровадив унікальну програму "Приват24", яка дозволяє клієнтам здійснювати операції через смартфони.

Зміцнення банківської системи та розширення ролі банків. За останні роки українська банківська система зазнала позитивних змін. Кількість банків зменшилась, але водночас зросла їх стійкість та фінансова надійність. Банки активно розширюють свої філіальні мережі та послуги, надаючи клієнтам широкий спектр фінансових рішень.

Інновації в платіжних системах. В Україні відбуваються значні зміни в платіжних системах. Впроваджуються нові технології, такі як безконтактні платежі, електронні гроші та блокчейн-технології. Національний банк України

активно працює над розвитком інноваційних платіжних рішень та регулюванням цифрових платежів.

Інтеграція з європейськими стандартами. Україна поступово наближається до європейських стандартів у банківській сфері. Було прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на гармонізацію регуляторного середовища з правилами Європейського союзу. Наприклад, Україна активно впроваджує Директиву європейського парламенту та ради про платежі внутрішнього ринку (PSD2), що відкриває нові можливості для банків та споживачів у сфері платежів та фінансових послуг.

Розвиток фінансового ринку. Україна спостерігає активний розвиток фінансового ринку, зокрема ринків капіталу та облігацій. Було запроваджено нові інструменти та механізми для привернення інвестицій та розширення фінансування економіки. Наприклад, запровадження системи центрального депозитарію дозволяє ефективніше ведення та обіг цінних паперів.

Зміцнення банківської культури та організаційної етики. Україна приділяє все більше уваги зміцненню банківської культури та організаційної етики. Були впроваджені програми навчання та тренінги для банківських працівників з метою підвищення професійної етики, відповідальності та довіри клієнтів до банківської системи.

Інтернаціоналізація банківської системи. Україна активно розширює свою присутність на міжнародних фінансових ринках. Деякі українські банки успішно входять на зовнішні ринки, надаючи свої послуги як місцевим, так і іноземним клієнтам. Наприклад, "Райффайзен Банк Аваль" став активним гравцем на ринку Єврооблігацій, залучаючи зовнішні кредити та розширюючи свої фінансові можливості.

Розвиток фінансової технологій (FinTech). В Україні спостерігається зростання впровадження FinTech, які об'єднують технологічні інновації та фінансові послуги. З'являються стартапи та компанії, що пропонують новаторські рішення у сфері платежів, переказів грошей, інвестування та інші фінансові послуги.

Сприяння МСБ. Україна активно сприяє розвитку малого та середнього бізнесу через банківську систему. Були запроваджені спеціальні кредитні програми та фінансові інструменти, які спрощують доступ до фінансування для підприємців та стимулюють їхній розвиток.

Підвищення фінансової грамотності. Україна приділяє значну увагу підвищенню фінансової грамотності населення. Здійснюються різноманітні навчальні програми та ініціативи, спрямовані на підвищення рівня фінансової освіти серед населення та покращення розуміння фінансових понять, вміння ефективно керувати фінансами та приймати розсудливі фінансові рішення.

Розвиток співробітництва з міжнародними фінансовими інституціями. Україна активно співпрацює з міжнародними фінансовими інституціями, такими як МВФ, ЄБРР та ЄІБ, з метою отримання фінансової підтримки, експертної допомоги та сприяння реформам в банківській системі.

Боротьба зі злочинністю в банківській сфері. Україна активно працює над зміцненням боротьби зі злочинністю в банківській сфері. Здійснюються заходи для запобігання відмиванню грошей, корупції та фінансовим шахрайствам. Впроваджуються ефективні механізми контролю та співпраці між банками, правоохоронними органами та регуляторами з метою забезпечення чесної та стабільної банківської системи.

Інтеграція в міжнародні платіжні системи. Україна активно працює над інтеграцією в міжнародні платіжні системи, зокрема систему SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication), яка забезпечує безпечний та швидкий обмін фінансовою інформацією між банками по всьому світу. Це сприяє покращенню міжнародних платіжних операцій, залученню іноземних інвестицій та підтримці зовнішньоекономічних зв'язків.

Цифрові інновації в банківській сфері. Україна спостерігає зростання цифрових інновацій в банківській сфері. Банки активно впроваджують цифрові технології та інтернет-банкінг, що дозволяє клієнтам зручно та безпечно здійснювати фінансові операції в онлайн-режимі. Також розвиваються мобільні додатки, електронні гаманці та інші інноваційні рішення, спрямовані на

полегшення доступу до банківських послуг та забезпечення зручності для клієнтів.

Розвиток банківської інфраструктури. Україна вдосконалює банківську інфраструктуру для забезпечення більш ефективної та безпечної роботи банків. Запроваджуються нові технології, такі як системи безконтактних платежів, автоматизовані банкомати та платіжні термінали. Також здійснюється модернізація банківських систем і баз даних для забезпечення швидкого та надійного обміну фінансовою інформацією.

Створення гарантувальної системи. Україна розпочала процес створення гарантувальної системи для захисту вкладників. Законодавчі зміни були внесені з метою забезпечення стабільності банківської системи та відшкодування вкладникам у разі неплатоспроможності банку. Це сприяє підвищенню довіри до банків та захисту інтересів вкладників.

Інтеграція в європейські фінансові структури. Україна активно працює над інтеграцією в європейські фінансові структури, зокрема щодо виконання вимог Європейського союзу у сфері банківського сектору. Україна здійснює реформи, які спрямовані на гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами та нормами.

Консолідація банківського сектору. В Україні проводиться процес консолідації банківського сектору з метою забезпечення його стійкості та ефективності. Це включає злиття та придбання банків, реорганізацію недієздатних банків, а також вжиття заходів щодо покращення управління та фінансового стану банків.

Зміцнення нагляду та регулювання. Україна зосереджує зусилля на зміцненні системи нагляду та регулювання в банківській сфері. Проводяться реформи, спрямовані на покращення прозорості, ефективності та незалежності регуляторів, а також на встановлення строгих вимог до капіталу та ліквідності банків.

При цьому варто звернути увагу і на зміну у кількісному складі банківських установ, якщо у 90-х роках в Україні нараховувалось близько 230

комерційних банків, на початку 2000-х – 150 од. і їх кількість поступово зростає до 180 у 2008 році, залишаючись стабільною до 2013 року. То починаючи з 2014 року спостерігалася стійка тенденція до скорочення, і їхня кількість за період з 2014 по 2023 рр. знизилася із 163 до 67 од. у 2022 році, і станом на початок листопада 2023 року в Україні нараховувалося вже лише 63 банківські установи.

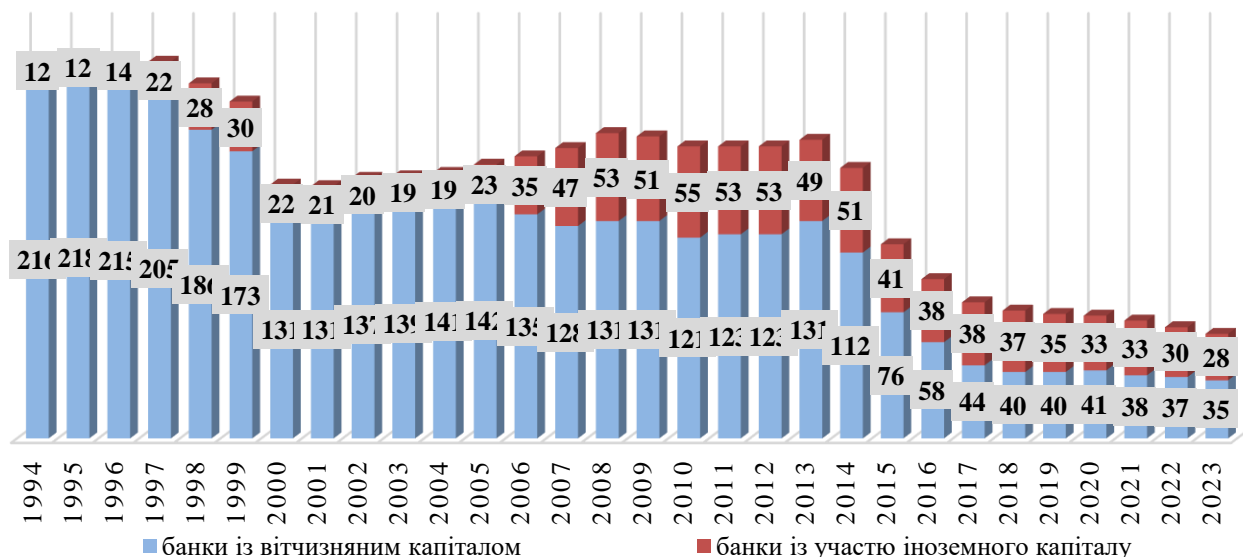

Рис. 2.1. Динаміка кількісних показників діяльності банківської системи України [8-13]

Відповідним чином виглядає і динаміка кількості структурних підрозділів банківських установ на території України: зокрема, впродовж 5 років з 2018 по 2022 рр. кількість відділень зменшилась на 2,5 тисячі та на 180 відділень протягом 2022-го, якщо на початок 2022 року на території України працювало 5516 відділень діючих банків, то 01.01.2023 – 5336 [14-15]. Звичайно, цей процес можна розглядати як «очищення банківської системи» [14], але ж зрозумілим при цьому є скорочення робочих місць, податкових надходжень, інших системних негативних впливів на стан національної економіки, а також безпосередньо – рівня доступності населення до банківських кредитних послуг, що, у свою чергу, є пов'язаним із розширенням діяльності МФО в Україні.

Окрім скорочення кількості банків відбувається скорочення і кількість структурних підрозділів банків України за останні 5 років (рис. 3), що свідчить

про те, що на 30.06.2022 року в порівнянні з 2018 роком кількість відділень зменшилась на 2,5 тисяч та становила 6 тисяч відділень

Не сприяли підвищенню рівня довіри населення до вітчизняної фінансово-кредитної системи і ряд скандалів, пов'язаних із діяльністю банківських установ, зокрема:

- у 2009 році було розпочато розслідування щодо діяльності банку «Надра», в результаті якого було виявлено фінансові порушення, зокрема неправомірне видачу кредитів та неплатоспроможність банку, що в результаті призвело до націоналізації банку «Надра» та проведення масштабної реструктуризації;

- у 2014 році було розпочато розслідування щодо діяльності банку «Київська Русь», виявлені фінансові порушення, зокрема неправомірне видачу кредитів та неплатоспроможність банку, призвели до втрати довіри вкладників та припинення діяльності;

- у 2014 році було виявлено серйозні проблеми у фінансовій діяльності банку «Форум», зокрема було встановлено, що банк зазнав фінансових збитків через неправомірні дії керівництва та втрату довіри вкладників, що призвело до проведення розслідування та призупинення діяльності банку;

- у 2014 році в Україні виникла серйозна фінансова криза, під час якої, зокрема було виявлено масштабні фінансові порушення у банку «Фінанси та кредит», що став жертвою шахрайської діяльності та фінансових махінацій, зокрема, було виявлено, що керівництво банку завищувало активи, маніпулювало фінансовою звітністю та залучало недостовірні вклади від клієнтів, наслідком стало банкрутство банку;

- у 2015 році було виявлено серйозні порушення у фінансовій діяльності «Інтербізнесбанку», включаючи неправомірні кредитні операції та недостовірну фінансову звітність, що призвело до націоналізації банку;

- у 2015 році було виявлено масштабні фінансові порушення та недобросовісні дії з боку керівництва, що призвело до націоналізації "Укрексімбанку";

- у 2016 році Національний банк України виявив серйозні проблеми з фінансовою стійкістю «Приватбанку», що призвело до його націоналізації та проведення масштабної реструктуризації;

- у 2019 році було виявлено фінансові порушення у діяльності банку «Михайлівський», зокрема повідомлялося, що керівництво банку здійснювало незаконні операції, втратило значну суму коштів та втратило довіру клієнтів, наслідком чого стало проведення розслідування та призупинення діяльності банку.

В результаті цих скандалів та інших фінансових проблем, було вжито ряд заходів для реформування банківської системи в Україні. Національний банк України активно працював над покращенням регулюючого середовища, впроваджував нові нормативи та контрольні механізми, щоб забезпечити більшу фінансову стабільність та надійність банківської системи.

Важливо зауважити, що ці скандали не представляють всю картину банківської системи України. Багато банків в Україні працюють відповідно до законодавства та надають надійні фінансові послуги своїм клієнтам. Проте, такі скандали підкреслюють важливість ефективного регулювання, нагляду та контролю в банківському секторі, а також потребу в постійному покращенні процесів управління ризиками. Ці скандали, разом з іншими подібними випадками, підкреслюють важливість ефективного регулювання, нагляду та контролю в банківському секторі. Це вказує на необхідність постійного покращення процесів управління ризиками та забезпечення високого рівня довіри клієнтів до банківської системи. Органи державного регулювання та нагляду мають велику відповідальність у забезпеченні стабільності та надійності банківського сектору, а також у притягненні винних осіб до відповідальності.

Варто зазначити, що не всі банки в Україні є причетними до скандалів або фінансових порушень. Багато банків діють згідно з високими стандартами і надають надійні фінансові послуги своїм клієнтам. Українська банківська система продовжує працювати на розвиток та покращення, спираючись на досвід та навчання з минулих помилок, з метою забезпечення стійкості та довіри вкладників та клієнтів.

При цьому, наряду із скороченням кількісного складу банківського сектору в Україні спостерігається активізація діяльності МФО. Варто відмітити, що за останні два роки, незважаючи на війну, в Україні спостерігається зростання обсягів кредитування, здійснюваного МФО.

На українському ринку фінансових послуг перші подібні кредитні установи з'явилися у 2003 році, період їх масового розвитку припав на 2009-2011 рр., що значною мірою було обумовлено відсутністю конкуренції в цьому сегменті, у цьому плані М. Негрей та ряд вітчизняних дослідників серед основних причин їхнього зростання наряду із скороченням кількості банків в Україні між 2014 і 2017 роками, визначають девальвацію національної валюти та зростання недовіри до банків. Станом на кінець 2020 року в Україні зареєстровано понад 1020 небанківських МФО, що свідчить про значне зростання вітчизняного сектора мікрокредитування.

Існує два основних типи мікропозик, що пропонуються МФО:

- payday loans, які є кредитами до наступної зарплати і видаються на термін до 30 робочих днів;

- installment loans, які є кредитами з розстрочкою платежу на термін до одного року, характеризуються меншими процентними ставками та вищими вимогами до позичальників.

Показники обсягів виданих мікрокредитів в Україні протягом 2021 – поч. 2023 рр. наведено на рис. 2.2.

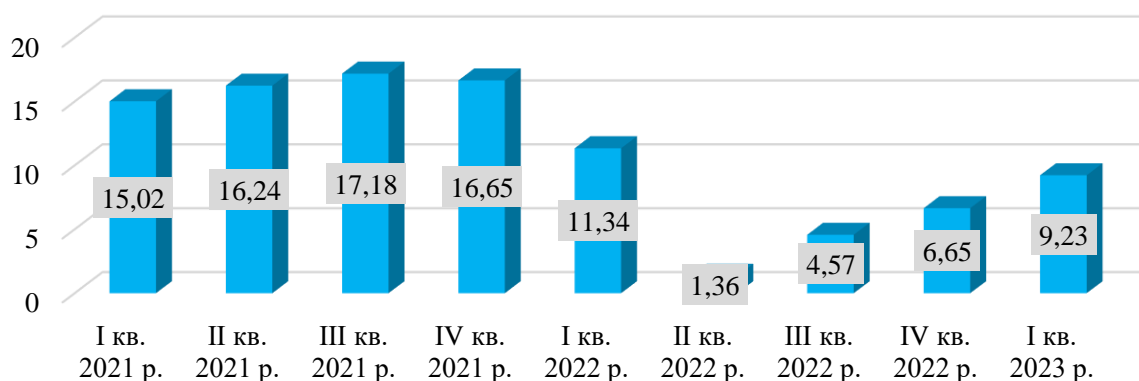

Рис. 2.2. Динаміка обсягів виданих мікрокредитів МФО України від I кв. 2021 до I кв. 2023 рр. (млрд. грн)

Що стосується кількості та суми укладених угод, то у першому кварталі 2023 року вони також показали зростання. За цей період взято мікрокредитів на суму 9,23 мільярда гривень, що на 39% більше в порівнянні з останнім кварталом 2022 року, а кількість укладених угод склала майже 1,9 мільярда.

Проте, незважаючи на поточне зростання, загальна кількість мікрокредитів у 2023 році все ще значно менша в порівнянні з періодом до великої війни у 2021 році, коли було укладено 3,52 мільярда договорів. В середньому, у 2023 році щомісяця укладається 627 мільйонів нових небанківських позик, тоді як у 2021 році цей показник досягав 1,17 мільярда нових угод на місяць.

До найвідоміших МФО в Україні належать SelfieCredit, AlexCredit, «Є гроші», Moneyveo, CreditPlus, CreditKasa. Багато з цих організацій пропонують знижки на відсоткові ставки для постійних клієнтів та широкий спектр варіантів для погашення кредитів.

Показники доходності ряду МФО, що здійснюють діяльність в Україні наведено у таблиці 2.1:

Таблиця 2.1

Доход вітчизняних МФО у 2018-2022 рр.

Назва МФО	Дохід 2018 (млн. грн)	Дохід 2019 (млн. грн)	Дохід 2021 (млн. грн)	Дохід 2022 (млн. грн)
Moneyveo	910	2986	3287	947
MyCredit	214	1306	2658	1111
CreditKasa	292	794	3074	2500
CreditPlus	162	748	2440	1377
Miloan	167	701	1869	340
AlexCredit	207	561	456	160
КредитМаркет	487	489	474	128

Варто зазначити, що МФО в Україні пропонують широкий спектр фінансових послуг, зокрема надання мікрокредитів фізичним особам та представникам малого бізнесу.

При цьому до особливостей діяльності МФО в Україні відносяться:

- спрощені умови отримання кредиту, для оформлення якого МФО зазвичай вимагають лише паспорт та ідентифікаційний код, що робить процес набагато простішим порівняно з банківськими кредитами;

- високі відсоткові ставки, зокрема річні ставки кредитів МФО можуть перевищувати 1000%, у той час як ставки банківських кредитів є значно нижчими;

- швидкість обслуговування, більшість МФО пропонують швидке оформлення кредитів, часто протягом 15-20 хвилин;

- відсутність необхідності доведення доходу, МФО не вимагають довідок про доходи або забезпечення кредиту;

- доступність для широкого кола позичальників, МФО часто видають кредити студентам, пенсіонерам, безробітним та особам з поганою кредитною історією.

У цьому плані маємо зазначити, що закономірним наслідком специфіки діяльності вітчизняних МФО, а не лише погіршення економічної ситуації в Україні через активізацію російської воєнної агресії, є й представлена рис. 2.3-2.4 динаміка показників заборгованості по сплаті мікрокредитів впродовж 2020-2023 рр.

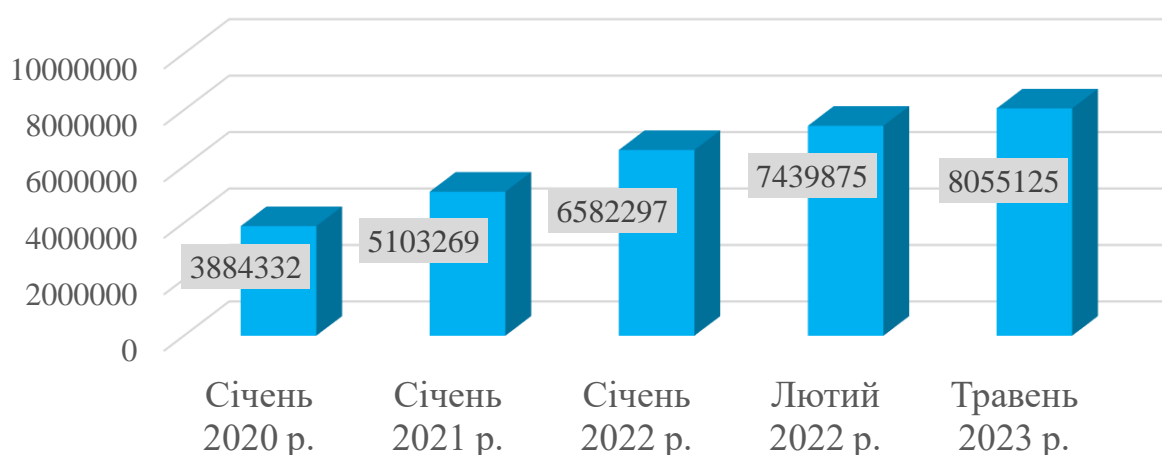

Рис. 2.3. Динаміка кількості боргів серед платників мікрокредитів в Україні у 2020-2023 рр.

Враховуючи, що у перші місяці 2023 року спостерігалось значне зростання обсягів мікрокредитування серед українських споживачів, за даними Національного банку України, сукупний борг за мікрокредитами збільшився на 663 мільйони гривень, досягнувши позначки у 8,7 мільярда гривень. Відзначається також 39-відсоткове збільшення в обсязі угод за мікропозиками, з середньою сумою кредиту майже відповідною до рівня перед початком великого вторгнення, що становить 4912 гривень.

Динаміка заборгованостей порівняно з 2022 роком, коли відбулося на 5 мільярдів гривень, на початку 2023 року характеризується оживленням у секторі мікрокредитування. Протягом перших трьох місяців року заборгованість зросла на 663 мільйони гривень.

З моменту початку повномасштабної війни за даними Єдиного реєстру боржників (ЄРБ), відбулося збільшення кількості заборгованостей на 615 тисяч, що становить зростання на 8%. У порівнянні з 2021 роком, коли річний приріст сягнув майже 1,5 млн боргів або 29%, цей показник є меншим. Станом на зараз, загальна кількість боргів у реєстрі досягла 8 мільйонів, у той час як у лютому 2022 року ця цифра становила 7,44 мільйона.

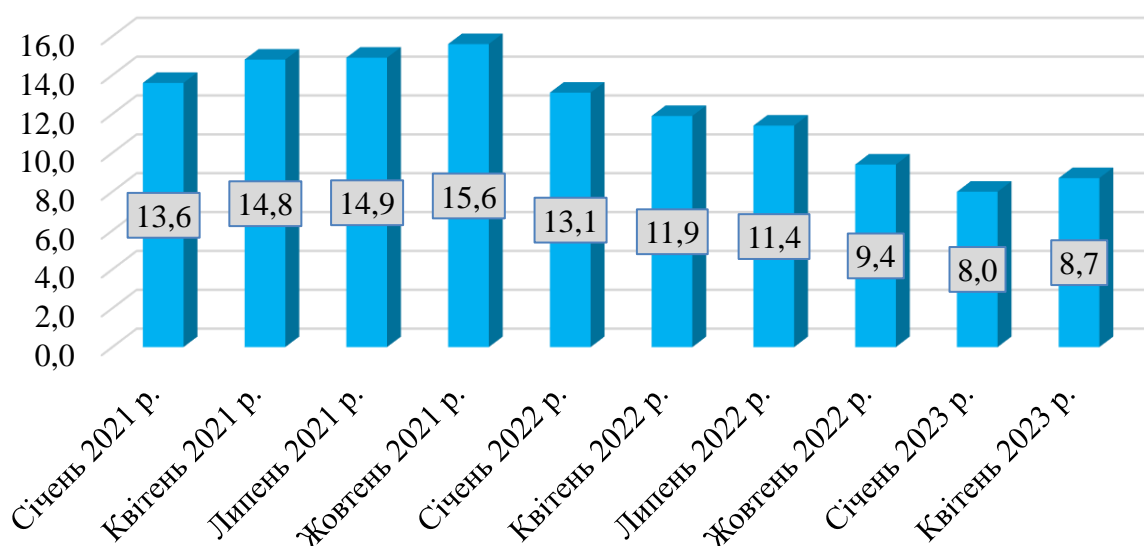

Рис. 2.4. Динаміка заборгованості за мікрокредитами в Україні (млрд. грн.)
впродовж 2021-2023 рр.

До Єдиного реєстру боржників потрапляють як громадяни, так і компанії, проти яких приватні та державні виконавці ініціювали виконавчі провадження. Причинами потрапляння до реєстру можуть бути такі фактори, як невиконання судових рішень, несплата штрафів, а також затримки у виплатах заборгованостей перед банками та інші подібні ситуації.

Варто підкреслити, що динаміка обсягів фінансування неповернених кредитів не має тенденції до постійного зростання, що є свідченням зростання кількості за умов зменшення сум отриманих кредитів.

При цьому доля кількості заборгованостей по несплачених мікрокредитах у загальному обсязі заборгованостей у кількісному виразі досягає 18,3% (рис.2.5)

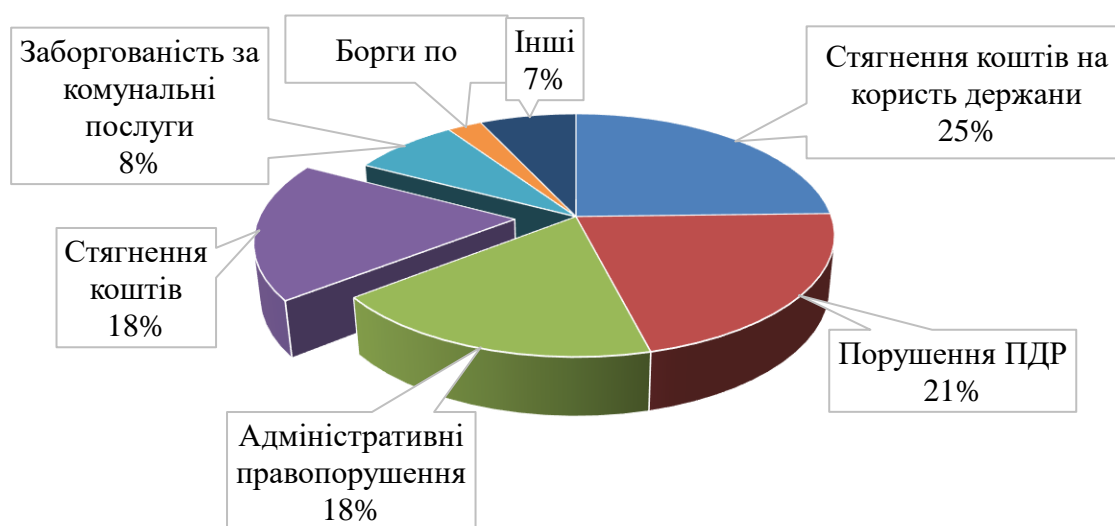

Рис. 2.5. Розподіл загальної кількості боржників у 2023 р. за видами стягнень

Майже чверть усіх зареєстрованих боргів (24,6%) становлять заборгованості, що стягуються на користь держави. Станом на лютий 2022 року, їх кількість збільшилася на 2%. Більше однієї п'ятої частини загальної кількості боргів (21,4%) виникає через несплату штрафів за порушення ПДР. З часу початку повномасштабної війни, ця категорія зросла на 23%.

Найбільше зменшення загальної кількості боргів з початку повномасштабної війни відбулося в категорії «стягнення коштів», включаючи борги за кредитами. Їх кількість знизилась на 29% до лютого 2022 року, становлячи 18% від загальної кількості боргів. Категорія боргів за

адміністративні порушення показала значне зростання – більше ніж на 27% за період повномасштабної війни, становлячи 18% від загальної кількості записів у ЄРБ. Кількість боргів за комунальні послуги зросла більш ніж на 22%, їх частка станом на травень цього року складає 8% від усіх боргів. Менш значна категорія боргів — це заборгованості по аліментах, які складають 2,5% від загальної кількості. З початку війни кількість таких боргів збільшилася на 5%.

В Україні для боржників передбачені певні санкції. Серед них — обмеження на відкриття нових банківських рахунків та блокування існуючих рахунків, заборона на виїзд за кордон, а також неможливість реєстрації різноманітних угод через нотаріусів та інші обмеження, як зазначено в повідомленні.

З моменту введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року, значна кількість громадян зіткнулась із втратою роботи та домівок через повномасштабну збройну агресію, що призвело до обмеження або повної втрати їхньої здатності виконувати кредитні зобов'язання. Водночас, багато людей були змушені брати мікрозайми для адаптації до нових умов життя. В таких обставинах, виникає питання про те, як поступати у випадку неможливості виконувати зобов'язання.

Незважаючи на воєнний стан, спостерігаються випадки, коли фінансові установи вдаються до неетичних дій, таких як нарахування неустойки, зміна процентних ставок, або передача даних про боржників колекторським агенціям. У ситуації, коли дії фінансових установ видаються незаконними, особа має право звернутися до Національного банку України (НБУ) для вирішення цих питань.

У вересні 2023 року Верховна Рада України зробила важливий крок у напрямку розвитку відповідального кредитування в країні, прийнявши в першому читанні законопроект №9422, який передбачає важливі зміни в сфері регулювання мікrokредитування, в тому числі встановлення верхньої межі процентних ставок за мікrokредитами на рівні 1% на день, а також глибшу перевірку кредитоспроможності позичальників.

Ініціатива внесення змін до законодавства виходила від НБУ, підкреслюючи проблеми, пов'язані з нинішньою практикою мікрокредитування. Багато фінансових компаній, що працюють у цій сфері, ігнорують необхідність оцінки кредитоспроможності клієнтів і встановлюють високі процентні ставки, що часто призводить до серйозних фінансових проблем і навіть трагедій для окремих осіб. Звернення громадян до НБУ, які потрапили в боргову кризу через мікрокредити, свідчать про важливість впровадження відповідального підходу до надання фінансових послуг. Парламент України також усвідомлює необхідність посилення захисту прав споживачів у цій сфері.

Проте зустрічається опір змінам. Деякі критики стверджують, що НБУ намагається перекроїти ринок на користь банків і що ставки за мікрокредитами є помірними, а ринок добре саморегулюється. Проте дослідження НБУ демонструє, що ці аргументи не відповідають дійсності.

Враховуючи, що банки є основними гравцями на ринку роздрібногo кредитування, а обсяг кредитів, наданих фізичним особам банками, значно перевищує обсяг кредитів, наданих фінансовими компаніями, це спростовує тезу про ексклюзивність мікрокредитування небанківськими компаніями.

Також, враховуючи, що за останні роки спроби саморегуляції ринку не дали бажаних результатів, варто погодитися із позицією НБУ, який підкреслює, що ринок мікрокредитування потребує чіткішого регулювання. Фінансові компанії активно просувають свої послуги, часто використовуючи оманливу рекламу та неадекватні маркетингові стратегії, вводячи в оману потенційних позичальників, і рішення про видачу мікрокредиту часто приймається без належної перевірки платоспроможності клієнтів, що призводить до непомірних боргових навантажень.

Але й при цьому варто зазначити, що за умов процентних ставок за мікрокредитами на рівні 1% на день, загальний розмір сплати процентів по мікрокредитних позиках буде значно перевищувати ставки банківського кредитування, навіть з урахуванням того, що на вітчизняному ринку банківсько-

кредитних послуг відсоткові ставки теж є занадто високими порівняно із економіками провідних країн.

Таким чином стан ринку мікrokредитування та вплив МФО на економіку України можна оцінювати з різних боків. Не зважаючи на позитивний світовий досвід практичного застосування МФО з метою стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, підтримки споживчого попиту та сприяння економічній активності внаслідок забезпечення доступу до фінансування для фізичних осіб і представників бізнесу, які можуть не мати доступу до традиційного банківського кредитування, у вітчизняних умовах діяльність МФО може оцінюватися не так однозначно. Зокрема, характерні для вітчизняної практики мікrokредитування високі відсоткові ставки можуть призводити до заборгованості серед населення, особливо серед незахищених верств. При тому, що цільовою аудиторією мікrokредитування, як правило, є особи з низьким рівнем доходу, вони часто опиняються в пастці хронічної заборгованості, беручи нові кредити для погашення попередніх. Це створює серйозні соціальні проблеми, може мати довгострокові негативні наслідки. і вимагає окремої уваги.

Враховуючи те, що висока вартість мікrokредитів в Україні певною мірою обумовленою високим ризиком неповернення, у значній мірі основні витрати пов'язані з маркетингом та рекламою, а не з ризик-менеджментом. У цьому плані перспективним виглядає впровадження більш справедливої та відповідальної практики на ринку мікrokредитування, і відповідні нормативно-правові зміни мають на меті захистити вразливі сегменти населення від непомірних фінансових навантажень, що, у свою чергу, сприятиме оздоровленню та стабілізації фінансового середовища в країні.

Висновки за розділом 2

Екосистема сучасного кредитного ринку є доволі розвиненою і кожен з її структурних елементів виконує свою важливу функцію у забезпеченні ефективності її діяльності, зокрема: позичальники виступають у якості

основного джерела фінансових ресурсів; споживачі кредитів забезпечують доходність роботи системи, комерційні банки приймають депозити та надають кредити приватним особам, підприємствам та урядам, сприяючи таким чином руху кредитних коштів в економіці; центральні банки забезпечують контроль за грошово-кредитною політикою та забезпечення стабільності на кредитному ринку; регуляторні органи здійснюють нагляд за дотриманням нормативно-правової бази та контролюють поведінку фінансових установ на кредитному ринку; небанківські фінансові установи сприяють динаміці кредитного ринку, надаючи альтернативні джерела фінансування та диверсифікуючи кредитний ландшафт.

У зв'язку із цим у сучасних умовах цілий ряд країн світу з урахуванням позитивного досвіду впливу діяльності МФО на розвиток кредитного ринку розвивають моделі та технології мікрофінансування, адаптовані до місцевих умов і особливостей. Вивчення досвіду ряду країн, таких як Бангладеш, Болівія, Велика Британія, Кенія, Нідерланди, Німеччини, Перу, Польщі, США, Угорщини, Чехії, Швеції, Японії тощо, доводить, що використання різних моделей та підходів щодо фінансування та управління діяльністю МФО є успішним в різних країнах та в результаті має позитивні наслідки у напрямках підвищення ефективності підтримки малого бізнесу та позитивного впливу на рівень розвитку національної економіки, а також як інструментів зменшення бідності в країнах, що розвиваються, демонструючи, що інноваційні фінансові інструменти можуть сприяти соціально-економічному розвитку на місцевому та загальнонаціональному рівні.

Мікрофінансова діяльність в Україні, як складова національної кредитної системи, світу є безпосередньо пов'язаною із станом вітчизняної банківської системи. І, відповідно, з одного боку, кризові явища у національній банківській системі безпосередньо сприяли зростанню сектору мікрофінансових операцій, з іншого, – суб'єкти надання мікрофінансових послуг внаслідок розширення своєї діяльності здійснюють стимулюючий вплив на розвиток малого та середнього бізнесу, підтримку споживчого попиту та сприяння економічній активності, як

внаслідок забезпечення доступу до фінансування для фізичних осіб і представників бізнесу, які не мали доступу до традиційного банківського кредитування, так і компенсуючи зниження доступності кредитних ресурсів через значне скорочення кількості установ банківського сектору.

При цьому діяльність МФО у вітчизняних умовах не може оцінюватися однозначно позитивно, оскільки характерні для вітчизняної практики мікрокредитування високі відсоткові ставки не скільки забезпечують доступність кредитних ресурсів для малозабезпечених верств населення, про що свідчить провідний світовий досвід, а можуть призводити до зростання рівня кредитної заборгованості серед населення, що спричиняє серйозні соціальні проблеми, може мати довгострокові негативні наслідки. і вимагає окремої уваги з метою дослідження та подолання негативних проявів.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ МФО В РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Аналіз потенційних перешкод та вирішення проблем розвитку мікрофінансового сектору України

Вплив МФО на економіку України можна оцінювати з різних боків. Позитивний вплив. МФО забезпечують доступ до фінансування для осіб і бізнесів, які можуть не мати доступу до традиційного банківського кредитування. Це може стимулювати малий та середній бізнес, підтримувати споживчий попит та сприяти економічній активності.

Негативний вплив. Високі відсоткові ставки можуть призводити до заборгованості серед населення, особливо серед незахищених верств, що може мати довгострокові негативні наслідки.

Мікрофінансування набуло великої популярності по всьому світу, включаючи Україну. Воно доповнює існуючу банківську систему, надаючи доступ до фінансування для малих та середніх підприємців, а також для споживачів, які не відповідають стандартним вимогам банківських установ.

Основними боржниками зазвичай є фізичні особи, що зіткнулись з безробіттям в Україні, молоді люди та особи з низьким доходом, а кредиторами - мікрофінансові організації.

Мікрофінансування та колекторські послуги відіграють значну роль у фінансовому ландшафті України з моменту здобуття незалежності в 1991 році. МФО в Україні в основному спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу, що є ключовим елементом в зростанні національної економіки. Вони надають позики для розвитку бізнесу, підтримки інновацій та створення нових робочих місць.

У зв'язку із цим вбачається доцільним провести аналіз проблем і потенційних перешкод розвитку мікрофінансового сектору та вплив негативних

проявів його діяльності у контексті загального впливу на економічний розвиток та економічну безпеку країни.

Рис. 3.1. Основні проблеми мікрофінансового сектору України

Незважаючи на присутність МФО, доступ до мікрофінансування в Україні залишається обмеженим, особливо в сільській місцевості та для вразливих верств населення. Це обмежує потенційний економічний вплив мікрофінансування з точки зору створення робочих місць, генерування доходів та зниження рівня бідності.

Одним із негативних наслідків мікрофінансування в Україні є й відносно високі відсоткові ставки, які встановлюють деякі МФО. Ці ставки, часто зумовлені високими операційними витратами та факторами ризику, створюють проблеми для позичальників, потенційно призводячи до надмірної заборгованості та фінансової нестабільності.

Відсоткові ставки по мікрокредитах в Україні значно вищі, ніж у розвинених країнах світу. Наприклад, українські МФО часто встановлюють ставки від 30% до 60%, тоді як у розвинених країнах світу вони можуть становити від 5% до 15%.

За даними Міжнародного союзу рахункових камер, у країнах Європейського Союзу середній рівень відсоткових ставок по мікрокредитам становить 8,9%, в той час як у США - 12,8%. У країнах, що розвиваються, ставки можуть бути набагато вищими. Наприклад, в Індії ставки по мікрокредитам можуть сягати 20-30%.

Один з прикладів розвиненого мікрокредитного сектору можна віднести до Бангладеш. Тут ставки по мікрокредитам зазвичай становлять 15-20%, що є значно нижчим показником ніж в Україні.

Дійсно, в Україні існують МФО, які встановлюють дуже високі відсоткові ставки, які можуть досягати 1500% на рік та вище. Однак, варто зауважити, що це не стандартна практика для більшості МФО в Україні, а скоріше виключення з правил.

За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання в сфері ринків фінансових послуг України, на початок 2021 року середня відсоткова ставка по кредитах МФО становила 53,6% на рік. Це значно вище, ніж у розвинених країнах світу, але в порівнянні з деякими іншими країнами, які є в розряді розвиваючихся, вона не така висока.

За порівнянням з країнами, що розвиваються, ставки по мікрокредитам в Україні є середніми, але високими порівняно з розвиненими країнами. Наприклад, у Бангладеш середня відсоткова ставка на мікрокредити становить близько 15-20%, в Індії - 20-30%, в той час як у США та Європейському Союзі ставки по мікрокредитам зазвичай становлять від 5% до 15%.

Однак, в Україні досі існує велика потреба в розвитку МФО, які могли б забезпечити доступні кредити для підтримки малих та середніх підприємств, а також для розвитку мікропідприємництва в сільських районах. Для досягнення цієї мети потрібна державна підтримка, яка б забезпечила доступні фінансові ресурси та створення сприятливих умов для розвитку МФО в Україні.

Відсоткові ставки по мікрокредитах в Україні значно вищі, ніж у розвинених країнах світу. Наприклад, українські МФО часто встановлюють

ставки від 30% до 60%, тоді як у розвинених країнах світу вони можуть становити від 5% до 15%.

За даними Міжнародного союзу рахункових камер, у країнах Європейського Союзу середній рівень відсоткових ставок по мікрокредитам становить 8,9%, в той час як у США - 12,8%. У країнах, що розвиваються, ставки можуть бути набагато вищими. Наприклад, в Індії ставки по мікрокредитам можуть сягати 20-30%.

Один з прикладів розвиненого мікрокредитного сектору можна віднести до Бангладеш. Тут ставки по мікрокредитам зазвичай становлять 15-20%, що є значно нижчим показником ніж в Україні.

Дійсно, в Україні існують МФО, які встановлюють дуже високі відсоткові ставки, які можуть досягати 1500% на рік та вище. Однак, варто зауважити, що це не стандартна практика для більшості МФО в Україні, а скоріше виключення з правил.

За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання в сфері ринків фінансових послуг України, на початок 2021 року середня відсоткова ставка по кредитах МФО становила 53,6% на рік. Це значно вище, ніж у розвинених країнах світу, але в порівнянні з деякими іншими країнами, які є в розряді розвиваючихся, вона не така висока.

За порівнянням з країнами, що розвиваються, ставки по мікрокредитам в Україні є середніми, але високими порівняно з розвиненими країнами. Наприклад, у Бангладеш середня відсоткова ставка на мікрокредити становить близько 15-20%, в Індії - 20-30%, в той час як у США та Європейському Союзі ставки по мікрокредитам зазвичай становлять від 5% до 15%.

Однак, в Україні досі існує велика потреба в розвитку МФО, які могли б забезпечити доступні кредити для підтримки малих та середніх підприємств, а також для розвитку мікропідприємництва в сільських районах. Для досягнення цієї мети потрібна державна підтримка, яка б забезпечила доступні фінансові ресурси та створення сприятливих умов для розвитку МФО в Україні.

Незважаючи на зусилля, спрямовані на вдосконалення законодавства у сфері стягнення заборгованості в Україні, залишаються проблеми з точки зору законодавчої бази та її ефективного застосування. Непослідовне застосування законів, тривалі судові процедури та обмеженість ресурсів боржників для захисту своїх прав перешкоджають розвитку справедливої та ефективної системи стягнення боргів. Законодавча база, що регулює стягнення боргів в Україні, критикується за недостатній захист боржників. Затримки в судових процесах, непослідовні судові рішення та відсутність чітких інструкцій щодо реструктуризації боргів та процесів неплатоспроможності створили складне середовище для боржників, що потенційно може погіршити їхні фінансові труднощі.

Також мікрофінансовий сектор в Україні зіткнувся з проблемами, пов'язаними з регуляторним наглядом та захистом прав споживачів. Слабкі механізми правозастосування та неадекватне регулювання призводять до того, що позичальники стають жертвами неетичних практик, грабіжницького кредитування та неналежного розкриття умов кредитування, що ставить під загрозу економічну безпеку фізичних та юридичних осіб.

Ринок колекторських послуг в Україні також зазнав розвитку, особливо у сфері стягнення простроченої заборгованості. З'явилися колекторські агентства, як національні, так і міжнародні, для задоволення зростаючої потреби у поверненні боргів у фінансовій системі країни. Деякі колекторські агентства в Україні асоціюються з агресивними, а іноді й незаконними методами стягнення боргів. Повідомлялося про переслідування, залякування та неетичну поведінку по відношенню до боржників, що негативно впливає на довіру споживачів та їхній фінансовий добробут.

Діяльність МФО та стягнення боргів в Україні стикається з проблемами, пов'язаними з прозорістю та професіоналізмом. Обмеженість галузевих стандартів та недостатнє регулювання уможливорюють діяльність недобросовісних колекторських агентств, що може мати негативні наслідки як для боржників, так і для економіки в цілому. Обмежена фінансова грамотність

позичальників є проблемою в мікрофінансовому секторі. Багато позичальників не мають необхідних знань та навичок для ефективного управління своїми фінансами, що призводить до потенційного нецільового використання кредитів та труднощів з їх погашенням. Це може сприяти підвищенню рівня неплатежів та фінансовій нестабільності як для позичальників, так і для кредиторів.

У перші роки розвитку мікрофінансування в Україні спостерігалися випадки неналежного управління ризиками деякими МФО. Слабкі процеси оцінки ризиків та відсутність належної ретельності в оцінці кредитоспроможності позичальників призвели до високого рівня неповернення кредитів. Це створило ризики для фінансової стабільності мікрофінансового сектору та підірвало його загальну ефективність.

Ефективне стягнення боргів вимагає координації та співпраці між різними зацікавленими сторонами, включаючи боржників, кредиторів, колекторські агентства та регуляторні органи. В Україні відсутність ефективної координації та співпраці між цими сторонами іноді перешкоджала ефективному вирішенню боргових питань і підривала загальну ефективність процесу стягнення заборгованості.

Треба відзначити, що в Україні існують численні випадки, які вказують на неетичні практики діяльності мікрофінансових організацій, що працюють у сфері фінансових послуг. Агресивні методи стягнення боргів та страх перед їх поверненням можуть мати негативний вплив на поведінку споживачів. Боржники можуть скоротити витрати, що призведе до зменшення споживання, уповільнення економічного зростання та зниження прибутковості бізнесу. Це може ще більше увічнити цикл фінансової нестабільності та перешкоджати економічному розвитку.

За даними статистики, у третьому кварталі 2020 року НБУ отримав 2965 заяв, з яких 1573 стосувалися діяльності МФО та включали порушення прав споживачів. Серед частих проблем можна відзначити непорозуміння щодо законності угод, укладених онлайн, порушення законодавчих норм у договорах та агресивний підхід до роботи з боржниками.

Незважаючи на усі ці слабкі та негативні впливи, український уряд, регуляторні органи та галузеві асоціації докладали зусиль для вирішення цих проблем. Такі заходи, як запровадження законів про захист прав споживачів, програми фінансової грамотності та посилення регуляторного нагляду, спрямовані на пом'якшення негативних наслідків та сприяння розвитку відповідальних практик мікрофінансування та стягнення боргів.

Важливо зазначити, що хоча ці недоліки та негативні наслідки існують, не всі мікрофінансові організації та постачальники колекторських послуг в Україні стикаються з цими проблемами. Існують першокласні авторитетні організації, які надають пріоритет відповідальному кредитуванню та етичним методам стягнення боргів.

3.2. Основні пропозиції щодо підвищення ролі МФО в Україні для підтримки малого бізнесу

На початок 2021 року на ринку мікрофінансових послуг в Україні було зареєстровано більше 600 МФО, що надають кредити фізичним та юридичним особам. Більшість з цих організацій мають ліцензії від Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України.

Однак, не всі МФО в Україні діють легально та згідно з вимогами законодавства. Часто такі МФО працюють в сільських районах та малих містах, де існує велика потреба в доступних кредитах, але відсутність конкуренції та контролю з боку держави дозволяє їм встановлювати дуже високі відсоткові ставки та ігнорувати права споживачів.

У середньому в Україні відсоткові ставки на кредити МФО становлять близько 50-60% на рік. Однак, як вже згадувалося, деякі МФО встановлюють дуже високі відсоткові ставки, що можуть досягати 1500% та більше на рік.

Ці проблеми пов'язані з відсутністю в Україні спеціалізованого законодавчого акта, що би регулював діяльність МФО. На сьогоднішній день окремі аспекти їхньої діяльності визначаються Цивільним та Господарським

кодексами України, а також рядом законів, що регулюють фінансові послуги, банківську діяльність, страхування, споживче кредитування та захист прав споживачів.

Зазначені проблеми підкреслюють необхідність належного правового регулювання діяльності МФО в Україні, що вимагає обґрунтованого законодавчого підходу. Важливо відмітити, що у чинному законодавстві України юридично не визначені такі терміни, як "мікрофінансова діяльність", "мікрофінансові організації", "мікрокредитування" та "мікропозика".

Існують спроби вирішити ці питання через законодавчі ініціативи, зокрема проект Закону України від 02.03.2021 «Про захист прав позичальників у рамках договорів мікрокредитування та мікропозики», який має на меті вдосконалити чинне законодавство у цій сфері. Проект вперше визначає поняття «мікрофінансова організація», «мікрокредитування» та «мікропозика», спрямовуючи на захист прав позичальників і збереження фінансової стабільності у суспільстві.

В оновленому законопроекті вперше введено визначення таких термінів, як «мікрофінансова організація», «мікрокредитування» та «мікропозика». Конкретно, мікрофінансова організація описується як фінансова установа, що провадить мікрокредитування та відноситься до категорії небанківських фінансових організацій, які спеціалізуються на наданні фінансових послуг, зареєстровані в Україні, мають відповідні ліцензії та включені до Реєстру мікрофінансових організацій за нормативами Національного банку України.

Мікрокредитування означає надання фінансових кредитів резидентам України, у тому числі приватним підприємцям та самозайнятим особам, на термін до 12 місяців на суму, що не перевищує десяти мінімальних заробітних плат, встановлених на дату отримання кредиту, банками або МФО в Україні. Мікропозика визначається як фінансовий кредит, що надається резидентам України, включаючи приватних підприємців та самозайнятих, на термін до 12 місяців на суму, що не перевищує п'яти мінімальних заробітних плат, встановлених на дату отримання мікропозики.

Авторський підхід до визначення мікрофінансової діяльності МФО можна визначити як діяльність юридичних осіб, що класифікуються як небанківські фінансові установи зі статусом МФО, основною метою яких є надання фінансових послуг фізичним особам-резидентам України, включаючи підприємців та самозайнятих, за умовами, визначеними у договорі мікрокредитування або мікропозики.

Відповідно до цього визначення, характерні риси діяльності МФО включають: статус спеціалізованої юридичної особи, зареєстрованої в Україні з відповідною ліцензією та включення до Реєстру МФО НБУ; юридична основа для зобов'язань, що виникають з договору мікрокредитування або мікропозики; термін укладення договору мікрокредитування або мікропозики до 12 місяців; обмеження суми позики за договором мікрокредитування до десяти мінімальних заробітних плат та за договором мікропозики до п'яти мінімальних заробітних плат, встановлених на дату отримання відповідної позики.

При цьому варто підкреслити, що враховуючи провідний світовий досвід мікрофінансової діяльності у цілому ряді країн світу, де наданням мікрофінансових послуг на ряду із спеціалізованими небанківськими фінансовими установами мікрокредитуванням займаються і ряд банків, кредитних компаній та спілок, а також фізичні особи, то доцільним вбачається впровадження у широке використання терміну суб'єкти надання мікрофінансових послуг, як більш широкого поняття, яке б об'єднувало разом із спеціалізованими МФО інші установи, які надають відповідні фінансово-кредитні послуги.

Окремо варто розглянути і питання легальності й прозорості джерел фінансування діяльності МФО в Україні. Оскільки, як вже зазначалося, специфіка розвитку національного сегменту надання мікрофінансових послуг певною мірою є обумовленою скороченням банківського сектору, то важливим є й те, що при отриманні мікрокредитів спрощеною є не лише процедура оформлення документів для клієнтів, але й через широку практику готівкового обігу, діяльність МФО є менш прозорою порівняно із банківською сферою і

сприятливою для залучення коштів тіньового сектору економіки у якості джерел кредитних ресурсів.

У цьому плані варто підкреслити, що проблема «відмивання брудних грошей» та використання фінансових ресурсів тіньового сектора не лише є незаконною діяльністю, зокрема згідно ст. 209 Кримінального Кодексу України легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом залежно від обставин вчинення правопорушення карається позбавленням волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років, а також конфіскацією майна та позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

При цьому за оцінкою ряду дослідників, парадокс національної специфіки полягає в тому, що в Україні, на відміну від багатьох інших країн світу, через відсутність реального механізму контролю держави за джерелами доходів (а фактично – витрат) громадян, існує проблема не «відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом», а так званої «конвертації», тобто переведення у готівку легальних безготівкових коштів, у тому числі і бюджетних, що є додатковою загрозою для економічної безпеки держави.

Проблема також полягає в тому, що разом із фінансовими ресурсами тіньового сектору до легального фінансового сектору долучаються і «трудові ресурси» із специфічними методами роботи. Це, зокрема, є однією з причин криміналізації колекторської складової діяльності вітчизняних МФО, основною метою яких є не вчасне повернення виданих мікрокредитів, а отримання саме через високі ставки надвисоких доходів за допомогою впливу на клієнтів, рівень якого змінюється від психологічного тиску до суто кримінальних методів.

Євроінтеграційні процеси та досвід співпраці й імплементація вимог FATF (Financial Action Task Force), метою якої є боротьба зі злочинними фінансовими схемами, дозволяє розраховувати на позитивні перспективи у цьому напрямку, наслідком яких, зокрема, має бути і позитивні зміни у діяльності національних МФО.

У зв'язку зі зростанням попиту на фінансові послуги в Україні, у тому числі на факторинг, деякі МФО почали співпрацювати з факторинговими компаніями

(ФК). ФК надають МФО фінансову підтримку шляхом придбання їх кредитних портфелів та передачі ризику заборгованості. У такому випадку МФО отримують негайну фінансову підтримку та можуть продовжувати надавати кредити своїм клієнтам, тоді як ФК отримують можливість заробляти на придбанні кредитних портфелів та отримувати дохід зі збору відсотків заборгованості.

Однак, варто зазначити, що не всі МФО в Україні співпрацюють з ФК. Деякі організації вирішують фінансові питання самостійно та не залучають зовнішніх інвесторів або партнерів.

Зокрема, в Україні діє кілька великих МКО, які є лідерами на ринку мікрофінансових послуг та не потребують співпраці з ФК. «Kreditech Ukraine» є однією з таких організацій є, яка надає кредити онлайн та відома своєю інноваційною підхід до кредитування. У "Kreditech Ukraine" відсоткова ставка на кредит становить від 0,1% до 0,8% на день в залежності від суми та терміну кредитування.

Також варто зазначити, що в розвинених країнах відсоткові ставки на мікрокредити можуть бути значно нижчими, ніж в Україні. Наприклад, в Швеції та Норвегії відсоткова ставка на кредити МФО становить від 10% до 30% на рік, що значно менше, ніж в Україні. При цьому, важливо враховувати різні фактори, такі як рівень ризику, національний валютний курс, витрати на управління ризиками та багато іншого, які можуть впливати на відсоткові ставки на кредити.

У будь-якому разі, важливо, щоб МФО діяли відповідно до законодавства та з урахуванням прав споживачів. Забезпечення доступних та справедливих фінансових послуг їх клієнтам є ключовим аспектом розвитку мікрофінансового сектору в Україні. Для досягнення цієї мети важливо забезпечувати прозорість та відкритість у діяльності МФО, ефективний механізм контролю за їх діяльністю та налагодження діалогу між МФО та владою, який дозволить вирішувати питання регулювання мікрофінансового сектору в Україні.

Крім того, важливо розвивати соціальну відповідальність МФО. Наприклад, багато МФО в Україні долучаються до соціальних проєктів, спрямованих на підтримку малозабезпечених груп населення, підтримку підприємництва та розвиток місцевих громад. Здійснення таких заходів дозволяє

МФО не тільки залучати нових клієнтів, а й покращувати своє ім'я на ринку та сприяти розвитку економіки та соціального розвитку країни в цілому.

Отже, МФО стали важливим гравцем на ринку фінансових послуг в Україні, надаючи доступні та швидкі кредити для малого та середнього бізнесу та населення в цілому. Проте, на розвиток мікрофінансового сектору в Україні впливає багато факторів, включаючи законодавство, конкуренцію на ринку, відсоткові ставки та соціальну відповідальність МФО. Успіх розвитку мікрофінансового сектору в Україні залежить від того, як вирішуватимуться ці питання в майбутньому та наскільки МФО зможуть адаптуватися до змін у вимогах ринку та суспільних потреб.

Висновки за розділом 3

Позитивний досвід та широке впровадження практики мікрофінансування у різних країнах світу та доволі успішний розвиток МФО в Україні дозволяє розраховувати, що системні зміни, що відбуваються у вітчизняній нормативно-правовій базі та економіці завдяки євроінтеграційним процесам та впровадженню світового досвіду, у т.ч. і у сфері мікrokредитування, а також відновлення та розвиток банківського сектору матимуть позитивні наслідки у подоланні таких проблемних моментів діяльності МФО у вітчизняних умовах як необ'єктивно високий розмір відсоткових ставок; недостатній правовий захист боржників, неетичні та кримінальні прояви, пов'язані із роботою колекторських структур.

Відповідно, деіллегалізація та підвищення ефективності діяльності суб'єктів надання мікрофінансових послуг має призвести до підвищення позитивного впливу МФО на підтримку малого і середнього бізнесу, боротьбу з бідністю, що є ключовим елементом в забезпеченні зростання національної економіки та збалансованого соціально-економічного розвитку українського суспільства.

ВИСНОВКИ

Розглянувши теоретичні та практичні методи процесів мікрокредитування у різних країнах та досвіду діяльності МФО у вітчизняних умовах, можна зробити наступні висновки.

У зв'язку із безпосереднім впливом кредитної системи на економічне зростання та забезпечення фінансової та соціальної стабільності як провідних економічних держав, так і країн, що розвиваються, аналізу стану та виявленню шляхів підвищення ефективності усіх її складових приділяється значна увага. Починаючи із 70-х років ХХ ст. у багатьох країнах світу було досягнуто позитивного досвіду шляхом застосування підходів мікрокредитування з метою зменшення бідності в країнах через забезпечення можливості доступу вразливих верств населення до кредитних ресурсів, підтримки малого бізнесу та, відповідно, сприяння розвитку національної економіки на місцевому та національному рівні. Не зважаючи на те, що вітчизняна фінансово-кредитна система прийшла до використання практики мікрофінансування пізніше, ніж багато інших країн, зазначений підхід було доволі успішно адаптовано до умов України.

Проведення аналізу теоретичних аспектів та провідного досвіду мікрокредитування у ряді країн світу, а також діяльності мікрофінансових організацій в Україні надає змогу не тільки виявити проблемні питання роботи вітчизняних МФО та причини їх виникнення, а й визначити шляхи їх усунення на сучасному етапі та в подальшій перспективі.

Враховуючи, що провідний закордонний досвід передбачає досягнення позитивного економічного та соціального ефекту шляхом забезпечення доступності до фінансових ресурсів, а також сприяння фінансовій грамотності саме вразливих верств населення і, таким чином, своєю діяльністю мікрофінансові організації сприяють розширенню економічних можливостей, підтримці малого та середнього бізнесу та зменшенню бідності, то діяльність вітчизняних МФО не може оцінюватися однозначно позитивно. Характерні для

вітчизняної практики мікрокредитування високі відсоткові ставки можуть призводити до зростання рівня кредитної заборгованості серед населення, спричиняючи серйозні соціальні проблеми із довгостроковими негативними наслідками.

Відповідно, підвищення ефективності діяльності суб'єктів надання мікрофінансових послуг в Україні на сучасному етапі та в подальшій перспективі може бути досягнуто за рахунок зниження необґрунтовано високих відсоткових ставок шляхом нормативного обмеження, а також конкуренції у разі активізації діяльності банківського сектору; підвищення правового захисту та освіченості боржників, подолання неетичних та відверто кримінальних проявів, пов'язаних із роботою МФО та колекторських структур, внаслідок деіллегалізації зазначеного сектору кредитної сфери, а також системних змін, що відбуваються у вітчизняній нормативно-правовій базі завдяки євроінтеграційним процесам та впровадженню світового економічного досвіду.

В результаті підвищення ефективності діяльності суб'єктів надання мікрофінансових послуг, враховуючи досвід цілого ряду країн, може бути досягнуто значних позитивних змін у забезпеченні розвитку національної економіки та підвищення рівня економічної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голюк В.Я. Фінанси, гроші та кредит: навч. посіб. К: НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», 2017. 340 с.
2. Бюро кредитних історій.ш Глосарій НБУ. URL : [http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123168&cat_id=122978\](http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123168&cat_id=122978)
3. Афанасьєв А. О. Гроші та кредит: конспект лекцій. Харківський національний економічний ун-т. Х. : Вид. ХНЕУ, 2004. 179 с.
4. Гальчинський А. Теорія грошей: навч. посіб. К.: Основи, 2016. 413с.
5. Сороківська З.К., Бальянт Г.Р. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн : навч. посіб. Тернопіль, 2018. 208 с.
6. Коваленко Д.І., Венгер В.В. Фінанси, гроші та кредит: теорія та практика. Навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2013. 578 с.
7. Волощук С.Д., Голюк В.Я. До питання вибору економічного консенсусу розвитку держави через моделювання заощаджень. Інвестиції: практика та досвід. 2015. №8. С.24-29.
8. Статистичний щорічник України за 1997 рік. Під ред. О.Г. Осауленка. Київ: Державний комітет статистики України, «Українська енциклопедія», 2019. 624 с.
9. Статистичний щорічник України за 2001 рік / під ред. О.Г. Осауленка. Київ: Державний комітет статистики України, «Комерсант», 2022. 684 с.
10. Статистичний щорічник України за 2010 рік. Під ред. О.Г. Осауленка. Київ: Державний комітет статистики України, ТОВ «Август-трейд», 2017. 560 с.
11. Основні показники діяльності банків України у 2001-2015 рр. Електронний ресурс. URL : <https://bank.gov.ua/>
12. Кількість банків в Україні (2008-2023). URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>.
13. Основні показники діяльності банків (на 01.11.2023). URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>.

14. Король М.М., Співак В.О., Куліковська І.В. Сучасний стан показників української банківської системи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2023. №47. С.41-47.

15. Наглядова статистика. Національний банк України (укр.). Процитовано 14 вересня 2023.

16. Мірошніченко О.В. Іллегальна економіка та фінансові операції з легалізації незаконних доходів у контексті економічної безпеки. Фінанси України. 2010. №9. С.49-60.

17. Мірошніченко О.В. Знецінення національної грошової одиниці як загроза економічній безпеці України. Вісник економічної науки України. 2014. №3. С.65-71.

18. Вдовиченко Л.Ю., Мірошніченко О.В., Костенко Д.О. Економічна безпека України: сучасні тенденції (погляд скрізь 30-річчя незалежності). Економіст (Ukrainian journal «Economist»). 2022. №9-12. С.51-55.

19. Мірошніченко О.В., Костенко Д.О. Сучасні аспекти та перспективи розвитку мікрофінансового сектору кредитної системи України. Економіст (Ukrainian journal «Economist»). 2023. №7-9.

20. Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України. 2022.

21. Гроші та кредит: навч. посіб. для студ. спеціальності 051 «Економіка» всіх спеціалізацій. КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: М.М. Дученко, Ю.О. Єрешко, О.А. Шевчук. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 108 с.

22. Алексєєв І.В. Гроші та кредит: навч. посібн. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 312 с.

23. Мицак О.В., Сороківська М.В. Фінанси, гроші та кредит : методичні вказівки і завдання до семінарських та практичних занять, самостійної роботи, тестові завдання. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2016. 139 с.

24. Матросова В.О., Доуртмес П.О. Гроші та кредит: курс лекцій. Харків: НТУ «ХП», 2016. 111 с.

25. Інституційна трансформація фінансово-економічної системи України в умовах глобалізації / В.Р. Сіденко, М.І. Скрипниченко, В.С. Пономаренко, І.Я. Чугунов та ін.; за ред. В.Р.Сіденка. К.: Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2017. 648 с.

26. Рошило В. І. Шляхи реформування системи міжбюджетних відносин у контексті децентралізації бюджетної системи України. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2020. Вип. I-II (77-78) с.170-182.

27. Чугунов І.Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.

28. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL : <https://mof.gov.ua/>

29. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. Вісник КНТЕУ. 2020. № 2. С.87–98.

30. Лисяк Л., Биков Б., Кушнір А. Зміцнення фінансового потенціалу об'єднаних територіальних громад в умовах бюджетної децентралізації. Науковий погляд: економіка та управління. 2020. №4 (70). С. 84–89.

31. Чугунов І.Я., Качула С.В. Державна фінансова політика забезпечення соціального розвитку суспільства. Вісник КНТЕУ. 2020. № 2. С.87–98.

32. Килгоур Д. От неформальной экономики к малому предпринимательству: роль микрокредита. URL : <http://corruption.rsuh.ru/magazine/2/n2-10.shtml>

33. Браун М. Порівняльний аналіз концептуальних основ і законодавства про мікрофінансування вибіркових країн. Вересень 2010 р. МФК / М. Браун, Р. Якобс. URL : <http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/>

34. Базельський Комитет по банківському надзору. 2010 р. Microfinance activities and the Core Principles for Effective Banking Supervision. Базель: Банк міжнародних расчетов. URL : <http://www.bis.org/publ/bcbs175.pdf>

35. Мікрофінансові організації (МФО) України: як вони функціонують? URL: <https://loando.ua/statis/mikrofinansovi-orhanizatsiyi>

36. Про часткову або повну заборону діяльності мікрофінансових кредитних організацій. URL: <https://petition.kmu.gov.ua/kmu/Petition/View/2312>

37. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2019-2022 роки: Постанова Кабінету міністрів України від 5 червня 2019 р. № 473. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473-2019>

38. Рошило В. І. Гендерний аспект планування бюджетних програм на місцевому рівні. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2019. Вип. 1. (73). С. 161-173.

39. Козаченко Г.В., Білоусова А.Ю. Правове регулювання діяльності мікрофінансових організацій в Україні. Розвиток фінансового ринку в Україні: загрози, проблеми та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 15 жовт. 2019 р. Полтава : ПолтНТУ, 2019. С. 35-37

40. Мікрофінансові організації (МФО) України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/credits/company/>

41. Бучко І. Є. Скоринг як метод зниження кредитного ризику банку. Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2018. № 2. С. 178-182.